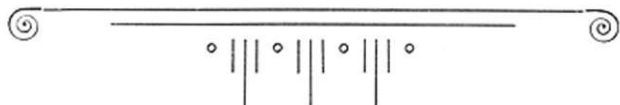

LJUBLJANSKI ZVON

Lepa Mara.

Sklonile se bele veje,
bele veje javorove
pred devojko lepo Maro:
»Kaj zatikaš rožni šopek
v nedrija si bujno-jedra?
Dragi tvoj ob mladi zarji
s svati, z Baro vranolaso
peljal se je v belo cerkev.
Izneveril se je tebi,
zmamili so ga dukati.«

Deje bolna lepa Mara:
»Oj, gorje mi, vitki javor!
Dvigni veje, bele veje,
ôzri v sinjo se daljino,
kjer zlati se križ na cerkvi —
— — — — —
kaj si videl, vitki javor?«

»Zlati križ se v solncu bliska,
božji hram na čistem polju,
svatov vrste pisane . . .
Pred oltarjem zlato-svetlim
so obrača otec Efrim,
blagoslavlja mladi par —«

»Skloni, javor, bele veje,
vzemi v vrh me svoj zeleni!
Ranjeno je srce moje,
krute tuge preboleti
meni jadni ni mogoče!
Hladni veter naj razpleta
moje goste, dolge kite,
naj v gostijo vran prikroče,
črne ôči mi izkljuje,
z belim licem pogosti se . . .«

Skloni javor krive veje,
zlobno v vrhu zašepeče:
»Hotel sem, da bodeš moja,
da poljubljam s svetlim listjem
tvoje krasno, blede lice . . .
Ni se verni izneveril
tebi, tvojim sladkim čarom,
ni ga vjela Bara v zanke:
Išče te vse rano jutro
s težko grozo v mladem srcu,
ali najde prej gavran te
nego pa tvoj verni ljubi.

C. Golar.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Prvi del.

IX.

In pogrezal sem se od dne do dne bolj vase. Moje lice je bledelo, moje telo je začela razjedati trhloba, postaral sem se. Težko sem občutil, kako sem bil priklenjen z debelimi okovi na pusto skalo sredi morja, odkoder se nisem mogel premakniti. A obletavale so me pošastne ptice ter kljuvale meso raz ude moje. Toda pomoči od nikoder! Prijemal sem se za glavo in mislil, da blaznim, občutil pa sem samo neko utrujenost, neko omotico kakor v polsnu. Ali ta omotica me je spravila v obup, navdajala me z grozo in trepetom . . . moje oko je plulo plašno po vsemiru, iskalo svetle zvezde rešiteljice, a kamor je zrlo, povsod tema, noč, smrt! Glava moja je postajala težja in težja, klonila je niže in niže! . . .

Na Metodo skoro nisem mislil več. Drugi večer po onem čakanju nisem bil šel v lopo, sam ne vem zakaj. Da, celo ogibati sem se začel onega oddelka, kjer je stanovala. Toda včasi, ko je vse kaj drugega prevevalo mojo dušo, včasi je vendar hkratu stala pred menoj njena podoba. In ta podoba je bila svetla in jasna. Prevevalo jo je dolgo, skoro prozorno krilo iz svetlega atlasa in njen obraz se je svetil kakor jutranja zarja. Moje oko se je pa hrepeneč vprlo v to prikazen. A še predno je moglo vsesati vase to lepoto, že je izginila, že se je razpršila. Drugič pa se mi je prikazala vsa drugačna. Njene noge so bile bose in kazale so srage zasušene krvi, njen obraz je bil starikav in pergamenast, a roke žuljave in z dolgimi, začrnelimi prsti. In mraz me je stresel, povetil sem pogled . . . a prikazen je izginila. Tako so me čestokrat mučile take halucinacije, moje življenje je bilo zastrupljeno, vse se je rušilo in udiralo pod mojimi nogami . . .

A nekdanj me je zopet poklical k sebi oče.

»Tebi se ne ljubi delati, a pri nas je dela mnogo. Za to, kar bi lahko storil ti, moram plačevati druge. To ne more tako dalje!«

Njegov glas je bil osoren in votel kakor grom, ki od daleč naznanja nevihto.

Molčal sem in nisem odgovoril ničesar.

»A še nekaj,« pristavil je takoj, »pusti dekle na miru, tam se lahko osmodiš!«

Gledal sem ga topo, kakor bi ga ne razumel, in beseda ni mogla iz mojega grla.

»Da, povedala mi je Marjeta! . . .«

Nekaj dni po tem dogodku sem bil nekako ozdravel. Začel sem trezneje misliti in poprijel sem se dela. Ne da bi me bile morda očetove besede prijele, o njih niti razmišljal nisem; a bil je to svetel trenotek, ki je prišel kar sam ob sebi, nepričakovano, nenadno. In čutil sem, kako se je nekaj težkega odvalilo od mojih prsi in kako je ona boleča mrena počasi ginila iz mojih možganov. Bilo je, kakor bi ob soparnem, morečem dnevu potegnili sveža, krepka sapa, kakor bi po mesec dni trajajoči zimski megli zopet posijalo solnce ter vsulo široke črte zlatih svojih žarkov po mrtvi poljani. Da, to je bil praznik prerojenja, vstajenja! . . .

Zopet sem bil živ, zopet sem začel razumevati prirodne krasote, ki jih je nekdanj tako silno ljubila duša moja, in prav v tej ljubezni sem čutil, da sem ozdravel, da sem bil vsaj na potu ozdravljenja. In veselil sem se sam sebe, začel sem dvoriti samemu sebi . . .

A tedaj je hipoma zopet priplula nad mene črna misel, misel, ki me je začela vznemirjati, sprva počasi in nalahko, a kmalu silneje in silneje. In ta misel je bila: kako moreš biti srečen in sam s seboj tako zadovoljen, ko je vendar blizu tebe in okoli tebe toliko obupa in gorja! Oj, ti egoist!

Da, egoist sem bil, to sem začutil. A izkusil sem si prigovoriti, da mora biti vsak človek kolikor toliko egoista, drugače krene s prave poti. Toda kmalu sem zavrgel to misel in rekel sem si: pravi človek, oni, kakršnega zahteva od nas Zveličar, ne bode mislil nikdar sam nase. A vprašati sem se zopet moral: kaj pa moreš ti storiti za druge, ti trst, ki ga omaje vsak vetrček, bilka, ki jo požge prvi toplejši solnčni žarek? Ali nisi že poskusil? Kako se je pa končalo? — In občutil sem zopet vso prejšnjo težo, videl sem, da sem velika ničla na svetu, slamnat mož, ki so ga postavili v koruzo, da bi odpodil vrabce, a mu ti sedajo na rame in na glavo . . .

V takem stanju me je našel Alfred, ki me je zopet posetil. Zahteval je od mene vnovič nekaj »drobiža«. Dal sem mu, kolikor sem imel.

»Ako utegneš jutri popoldne, pojdi z menoj, povedem te nekam, kjer bodeš videl marsikaj, v čemer si še lajik,« dejal je Alfred, ko sva izpregovorila nekoliko besed. »Ob štirih pridem pote. Ali pojdeš? Sedaj nimam več časa, nujni opravki me čakajo!«

Obljubil sem mu po kratkem premisleku. Zadovoljno se je nasmešnil ter odšel . . .

Drugi dan je bila nedelja. Točno ob štirih se je zglasil Alfred in odšla sva z doma. Krenila sva po veliki državni cesti ven iz trga. Po dolgem času je bil po noči dež, ki je odpravil prenadležni prah. V obcestnih jarkih so se bile nabrale umazane luže in nad bičjem, ki je posamezno molelo iz njih, so se tresli veliki najezdiki z razprostrtimi, prozornimi, žilastimi krili in debelimi glavami. Grmovje je bilo spodaj ometano z blatnimi lisami in nekatere veje so bile upognjene nizko k tlom. Listje na tepkah, ki so rasle na obeh straneh ceste v enakomernih presledkih, se je sveže svetlikalo in izpod njega je zrl sramežljivo droben, zelenkast sad. Po blatu, ki je bilo ostalo še ob straneh, so brskale lastavice, poletavajoč od tam nizko nad pokošene travnike, a vzdigajoč se i višje v velikih kolarjih. Venomer so cvrčale, kakor bi se bile sešle prvič po dolgem, dolgem času. Na nekem vrtu so se svetile v velikih skupinah že popolnoma razcvete georgine, a rob ob zidu so okvirjale vitke jesenske levkoje.

Da, lep popoldan je bil! A moje oko je samo zrl o to krasoto, toda videlo je ni tako, da bi ji bilo pustilo pot v mojo dušo, kjer bi bila ustvarila sled o njej. Gledal sem pač vse, a čutil nisem ničesar! —

S prijateljem sva stopala molče dalje. Po nekaj nad polurni hoji sva krenila na stransko ilovnato pot, ki je bila vlažna in opolzla. Pred nama se je pojavila kmalu skupina starih orehovih dreves, a med njimi enonadstropna, podolgasta hiša z zelenimi poletnimi okni. Pod orehi so stale lesene mize s primitivnimi, komaj postruženimi klopmi. Bila je to gostilna »Pri treh orehih«. Takoj za gostilno se je začel smrekov gozd v precej strm hrib, kamor so vodile ozke poti, ob katerih je rasla visoka, razčesljana praprota. Pri mizah pod orehi je sedelo nekoliko ljudi, a v travi se je igralo nekaj otrok. Iz gostilne pa je bilo slišati precej šuma, vmes celo hripav, pevajoč glas.

»Stopiva noter,« je dejal Alfred.

»Ali ni lepše zunaj?«

»Ne rečem, toda vendar vstopiva!«

Okoli dolge mize je sedelo mnogo delavcev. Bili so to večinoma sami mladi obrazi, toda s topimi, starikavimi izrazi preko lic in skoro ugaslimi očmi. Med njimi je bilo dokaj žensk, ki so si za vsakim požirkom vina brisale ustnice s predpasniki ali pa kar s palcem in kazalcem potegovale preko njih. Nekateri so imeli pred seboj krožnike, napolnjene z mastno svinjsko gnatjo. V rokah so nekam nerodno držali nože ter grozno pritiskali ž njimi na meso, ko so ga rezali. Okoli ustnic so bili mastni, da so se svetili na daleč. Zraven njih so ležali na mizi nalomljeni kosi kruha, ki so jih prijemali z mastnimi prsti. Vsi so govorili vprek, da ni bilo razumeti ničesar. Tam na koncu mize se je na krepkega, širokoplečega mladenciča z bledim, okroglim obrazom naslanjala majhna, morda osemnajstletna punca ozkih bokov, nizkega čela in črnih, gostih obrvi. Gledala ga je z žgočimi pogledi ter se naslanjala s kodrasto, malo glavo ob njegovo ramo. Eno nogo je imela sključeno v kolenu ter jo držala pod klopjo, a drugo je imela iztegnjeno od sebe in je vedno migala z ozkim, visokopetnim čreveljčkom zdaj gori, zdaj doli. Zraven je zvečila kruh in svinjino ter napol odgriznjene kosce podajala svojemu drugu, ki je ponižno odpiral usta ter jih požiral kakor zvest kužek. In hvaležno se ji je nasmihal ter jo semtertja vščipnil v bok. — Na sredi mize je sedel majhen človek z rokami kakor loparji velikimi, med katerimi je neprestano vrtel kozarec. Vsak hip ga je privzdignil in njegova vsebina je izginila, kakor bi trenil, v široko grlo. Vselej, kadar je privzdignil čašo, se je ozrl na okoli s svojimi drobnimi očmi, češ, le pogledjte me, kako ga znam luščiti! Ko je pa vino zdrknilo navzdol brezšumno in brezsledno, vselej so se mu široka usta še bolj raztegnila v zadovoljen nasmeh. Črez nekoliko časa so mu že rdela in se svetila lica; videti je bilo, da se ga vino prijemlje. Ali odslej je pil še nagleje in hlastneje. Ko sem ga bolj natanko pogledal, zdelo se mi je, kakor bi bil to eden od onih dveh, ki sta oni dan ležala v travi pred tovarno na trebuhu, ker nista imela kaj jesti. Moj Bog, jutri bode zopet tako ležal! . .

Opazoval sem te ljudi po vrsti od prvega do zadnjega. Na vseh sem našel nekaj novega, nekaj nenavadnega, dozdam mi neznanega. Bili so videti zadovoljni, veseli, navidezno jim ni nedostajalo ničesar, a meni se je zdelo, kakor bi nad vsem tem veseljem, nad vso zadovoljnostjo in brezskrbnostjo visela v zraku nad njimi neka temna, zlovoljna moč, ki jih potlači pri najmanjši priliki s stoterimi svojimi polipskimi rokami navzdol v blato in smrad. In nehotе so se mi smilili.

Z Alfredom sva sedela pri okrogli mizi v kotu. Vino, ki nam ga je donášal krčmar, je bilo še dovolj dobro, in privoščil sem si ga nekoliko več nego sicer. Prijatelj moj ni govoril skoro nič. Zadovoljil se je s tem, da me je opazoval ter me včasih samo opozoril na to in ono, kar je menil, da bi utegnil prezreti. A opazil sem, da mora biti med Alfredom in onimi tam vendar kaka zveza ali neke vrste prijateljstvo, ker so se semtertja menjavali med njimi skoro pomenljivi pogledi. In nekdo je celo privzdignil proti njemu polno čašo, toda jo takoj nagnil na svoja ustna, kakor bi se bil premislil.

Alfred je mnogo pil. Vedno je klical novega vina. Obraz mu je rdel in oči so se mu svetile. Usta svoja pa je pri vsaki besedi, ki jo je izgovoril, razširil širje nego navadno in kazal je brezzobe čeljusti, da me je vselej dirnilo nekam neprijetno. Jaz sploh brezzobih čeljusti nisem mogel nikdar gledati, prav tako kakor me je popolnoma umorilo, ko sem zapazil pri sicer čedno opravljenem človeku umazan ovratnik ali ponošeno zavrtnico.

Čutil sem, da mi postaja po vsem životu nenavadno gorko. Po žilah mi je nagleje krožila kri in okolo srca sem začutil neko doslej neznano razkošnost. In prijel sem čašo ter jo v dušku izlil vase.

V tem so se pa v sobi pojavile nekatere novo došle osebe. Med njimi sem takoj spoznal onega moža, ki sem ga bil opazoval ono opoldne v njegovi hiši, ko je pestoval hčerko med tem, ko je starejša odhitela po skromni obed. Na njegovem obrazu je ležala tudi danes ona neprikrita, globoka žalost. A bil je oblečen čedneje in njegov nastop je imel na sebi nekaj ponosnega, imponujočega. Takoj za njim pa je stala — sam svojim očem nisem verjel — naša dekla Metoda. In tedaj sem hipoma spoznal ono njegovo podobnost do nekoga, tedaj sem hipoma videl, da je podoben njej, Metodi. A tedaj sem bil tudi takoj uverjen, da mora biti ona njegova hčerka. Za njima pa je vstopil tudi oni Luigi, kočijaž pl. Jablanovskega.

Pri njih vstopu sem bil v silni zadregi. Čutil sem, da mi sili kri v glavo, in podprl sem si jo z roko. A ko sem se v zadregi obrnil tudi proti Alfredu, sem videl, kako me je že nekaj časa opazoval od strani, kako mu je visel ob ustnicah komaj viden, a sarkastičen smehlaj. Tedaj pa sem bil prepričan, da je on dobro vedel o njih prihodu, a nejasno mi je bilo, kaj namerja ž njimi. Toda sedaj nisem bil zmožen, da bi stvar natančneje motril. V tem hipu se me je namreč polotil srd nad onim Luigijem. Česa išče ta

ž njima in posebno okoli nje? Ali imata kako medsebojno zvezo, kako intimnejše prijateljstvo, ali sta morda celo zaročena? Posebno duhovit ni mogel biti v tem trenutku moj obraz. Bilo mi je pri srcu kakor igralcu, ki stopi prvič pred občinstvo.

Tedaj pa je Alfred vstal ter stopil došlecem nasproti.

»Pri naši mizi je dovolj prostora, Vid. Pa sedite k nam,« je dejal Alfred možu ter silil vse tri bliže mene.

In res so posedli vsi za našo mizo.

»Ne zameri, Robert,« je rekel Alfred proti meni. »Stari znanci, s katerimi se imam marsikaj pomeniti. Saj nimaš nič zoper to?«

Tudi, ako bi bil imel kaj proti temu, bi bil ostal. A vendar se me je lotilo pri tej priliki nekaj takega kakor sramota. No, to ni nič čudnega, bilo je prvič v mojem življenju, da sem sedel pri eni mizi s takimi ljudmi. Vse moje simpatije do njih, vse moje dosedanje razmišljanje o njih stanju mi ni v tem hipu pomagalo prav nič; v mojem srcu je ostal neki neprijeten občutek in ozrl sem se, kakor bi se bal, da me vidi kdo iz boljše družbe. A tedaj sem se moral pomilovati. Dejal sem si hkratu: torej samo na skrivnem, le v samotni in na štiri oči si upaš ti kaj začeti s takimi ljudmi? Le med štirimi stenami se ponižaš do okroglih udov kake služkinje? Kaj pa, ako bi se zgodilo med temi štirimi stenami kaj takega, da bi pozneje zašlo na luč? Kaj bi storil potem? Ali ne bi bežal pred zabavljicami svojih kolegov, ali ne bi povešal oči pred hinavci in ali bi si upal javno pripoznati, da ima tudi navadna služkinja prav take pravice do življenja kakor katerakoli druga? —

Hlastno so se vrstila ta vprašanja v moji duši. A tedaj sem se siloma otresel onega sramu, dejal sem si: to bi bilo podlo, a jaz hočem biti — človek, v resnici »dober človek«.

In podal sem vsem trem roko, ko mi jih je Alfred predstavil. Iz moje notranjosti je izginil ves sram, sedel sem, kakor bi bil sedel med najboljše svoje prijatelje. Da, celo oni pikri čut, ki sem ga imel do Luigija, je izginil hkratu in brezsledno iz mojega srca . . .

Naredilo se je pa kar samo ob sebi tako, da je Metoda sedela na desni zraven mene. Bila je oblečena v isto oblačilo kakor ono nedeljo, ko sem jo videl na hodniku. A danes se mi je videla mnogo lepša nego oni dan. Njen obraz je bil inteligenčen in gosposki, njeno oko živahno in izrazito. Nehote sem jo moral večkrat pogledati, a tedaj se mi kar nič več ni videlo čudno, da sem moral v prejšnjih časih tolikrat misliti nanjo. Sedaj mi je bilo popolnoma

umevno, da niti drugače ni moglo biti, in začelo me je mučiti samo še vprašanje, kaj bo rekla, ker sem se ji nekaj časa izogibal.

Čutil sem se domačega, kakor bi bil med svojimi. Moje koleno se je slučajno dotaknilo njenega. Kako me je pogrelo! Neka opojna toplota je šinila od nje v moje žile in zamižati sem moral za trenotek. Le z enim ušesom sem poslušal, kar so se menili drugi okolo mize. Njih razgovor je postajal vedno živabnejši, nihče ni pazil na naju. Tedaj se je pa moja roka ovila njene, ki ji je visela navzdol v naročju. Ni mi je odtegnila. A nagnila se je k meni in zašepetala mi je, zroč mi naravnost v oči: »Zakaj pa niste prišli oni večer? Čakala sem vas dolgo!«

Ne vem več, kako sem se ji izgovoril, a končno sem ji za-trjeval, da bodem odslej gotovo prihajal vedno in točno.

»Ne vem, ako bode mogoče,« mi je odgovorila. »Bržčas bodem morala iti k očetu, ki me silno potrebuje doma.«

Toda jaz sem ji dokazoval, da mora še ostati pri nas, ako zaradi drugega ne, pa vsaj spričo mene, ki poslej ne bodem mogel biti brez nje.

Ko sem to izgovoril, sem videl, kako so bile Alfredove oči obrnjene naravnost v mene. Nekaj čudnega je odsevalo iz njih, ali jaz si njih izraza nisem mogel tolmačiti. Tudi Metoda je pogledala kvišku, in njuna pogleda sta se srečala, toda samo trenotek in že so bile njene oči zopet obrnjene v mene. —

Njen oče je bil izkušen mož, ki je imel za seboj burno preteklost. Iz njegovih besed sem posnel, da je celo študiral nekaj razredov srednjih šol, a se pozneje posvetil trgovstvu. A imel je nesrečo. Svojo prodajalno je odprl na slepo srečo brez kapitala. Blago, ki ga je imel v zalogi, ni bilo njegovo, pač pa je bilo vzeto na upanje. Toda bil je zaročen s hčerko uglednega lesnega trgovca, pri katerem se mu je obetalo, da bode prinesla k hiši lep prispevek. To hčerko je on resnično ljubil in tudi vzel, ne da bi se bil prej pogodil za doto. Saj je vedel, da mu denar ne odide, ker je njegov tast slul kot bogataš daleč na okolo, a ona je bila njegova edina hčerka. Kazala se mu je torej lepa bodočnost. Ko je pa kmalu po poroki njegovi umrl tast za kapjo, izkazalo se je, da je bilo več dolga nego premoženja. Žena njegova ni podedovala ničesar. Toda on ji ni nikoli očital ničesar. Ljubil jo je še vedno kakor prve dni in ona mu je to ljubezen vračala v vsem in vselej. Ali ljubezen sama ne obvaruje človeka gladu. Trgovina se mu ni hotela ponašati, kmalu so mu prodajalnico zapečatili. Hotel je prevzeti zastopstvo

kake trgovske hiše. Ali vsakdo nima sreče. Premalo je znal govoriti in hvaliti blago, ki mu je bilo izročeno. Pustiti je moral tudi to. Po raznih trpljenjih in težkih dneh je prišel v tovarno, kjer je bil nekaj nadziratelj delavcev. Starejšo hčer Metodo je moral dati služiti. Poiskal ji je dobro hišo. Nekaj časa naj bi bila za deklo, a učila naj bi se zraven i kuhati, da bi kdaj postala vsaj kuharica v kaki premožnejši hiši. Njeni materi je bilo to seveda zelo hudo. V mladosti se ji je godilo dobro, ničesar slabega ni izkusila. Tudi napornemu ali resnemu delu se ni bila nikdar privadila. Zato je svojo revščino prenašala toliko težje in je vsled tega hirala od dne do dne. Pred osmimi meseci pa je umrla za sušico, zapustivši možu razen Metode še dve maloletni deklici. S tem je bila beda očeta Metodinega popolna. Kako se mu je godilo sedaj, to sem bil videl sam na lastne oči . . .

»Ta vsaj zasluži, da bi bila srečna,« to sem si govoril sam s seboj. »Da osrečim vsaj to družino, to bodi moja skrb! . . .«

V tem je nastalo temno. Delavci pri nasprotni mizi so prepevali in uganjali robate šale. Mi smo se pa vzdignili ter nastopili pot proti domu.

Stopal sem skupaj z Metodo. Njeno roko sem držal v svoji in bil sem srečen kakor nikdar v svojem življenju.

»Ali se vidiva še nocoj,« vprašal sem jo malo, predno smo dospeli v trg.

Pomislila je nekoliko.

»Da, ako hočete! Pridite pozneje na vrt. Zdaj pa moram še z očetom domov, da vidim sestrici.«

Podala mi je roko ter jo krepko stisnila. Tudi njen oče se mi je zahvalil za družbo ter odšel. Luigi pa se je odpravil po svojih potih.

A Alfred je tedaj pristopil k meni ter mi dejal tiho, naglašujoč:

»Pomni nocojšnji večer!«

In že se je obrnil ter izginil za drugimi . . .

X.

Da, ako bi živel tisoč let, ne pozabim ga onega večera! Ali mi boste verjeli? Oni večer mi je najdražji, spomini nanj plujejo po vseh mojih žilah, čutim ga še kakor tedaj, ko je opajal mojo dušo, ko me je zibal v divnem, do tistikrat nepoznanem razkošju. Moje misli še vedno poletavajo tja v oni blaženi čas, še vedno mi

vztrepetava srce od sreče, ki me je bila preplula, ki se je bila razlila popolna in nekaljena nad moje zbegano in izmučeno bitje.

Ozdravel sem bil za trenotek. Izginila je bila megla, ki se je vlačila okoli mene, in iz nje so se vzdigovali drevesni vrhovi, jasni in svetli, pozlačeni od pramenov vzhajajočega solнца. In na vejah se je bliščalo dozorelo sadje, vabeče in trepečoče v najrazličnejših bojah in niansah. Pripognil sem bil vejo, in poželjivo je roka moja utrgala blesteči sad ter ga nesla k hrepenečim ustom. Zaužil sem ga in moje telo je drhtelo v zadovoljnosti in opojnosti; čutil sem, da sem se bil izvil iz rok duhovom teme ter se dvignil v nadzemske višave, kjer ne žulijo človeka tesni okovi, kjer pluje prost in samosvoj na sinjem oboku kakor žareča, samosvetla zvezda . . .

Kako naj se izrazim? V mojem peresu je premalo besed in še te so okorne in jecljajoče kakor besede otrokove, ki se zadevajo ob nepokorni jezik. A čemu bi tudi vse to opisaval? Saj že vidim porogljive izraze na vsakdanjih, blaziranih obrazih, saj že slutim drezanje s komolci in pomilovalno spogledavanje, saj že slišim dobrohotno ironske razgovore v takozvanih boljših družbah o sebi, ki se drznem biti srečen v objemu navadne služkinje, ki se čutim blaženega, da me od blizu boža njena sapa kakor pomladanski vetrič ravno kar razcvele nasade, ki me preveva nepopisna slast, ko me gladi žuljava desnica, a dasi žuljava, vendar gorka in prožna, desnica, služeča si s temi žulji vsakdanji borni kruhek . . .

Kaj ne da? — »Tepec«! — »Brumna duša«! — »Idiot«! — »Haha!« — Da, slišim jih te vaše vzklike, ki vam uhajajo iz dna užaljenih duš. Moj Bog, kdo bi se vam ne smejal? Toda ne, presna je vsa stvar, resnična, ali žalostna! Marsikdo od vas si je že na tihem mislil, da ima služkinja prav tak obraz kakor najboljša mestna gospa. Njena roka ni nič manjša, njena noga nič manj okrogla, njena polt nič manj prozorna in žametasta, njeni vzdihli veliko manj ponarejeni, njeni objemi mnogo istinitejši in ognjeni. In kaj vas je motilo, da ste se v neopazovanih trenutkih ponižali . . . prav na lahko sicer, oprezno in tiho . . . a ponižali ste se in uščipnili v lica tako bitje ali celo sklonili se niže ter pritisknili poljub na sicer umazana ustna . . . No, seveda, s tem se niste pregrešili proti samim sebi, izkazali ste tem nižjim ljudem samo nekako uslugo, na kateri vam morajo biti hvaležni — seveda, poljubiti bi vam morali celo roko na takem ponižanju! — Toda vse to in morda še mnogo več se je vršilo samo na skrivnem, videle so samo štiri stene, samo . . . Ali javno! Lepo vas prosim! Kdo bi si upal kaj takega? Škandal! . .

No, to pa je bilo tako. Oni večer sem je čakal na vrtu. Ko so pogasile luči po hiši, kmalu potem so se začule v pesku njene elastične stopinje. In da ne bode pomote, zatrjujem vam vnovič, da je bila ona, ki je prihajala, naša dekla — Metoda! Da, Metoda, ona, naša dekla, ona je še isti večer koprnela v mojem vročem objetju; moji poljubi so ji obkrožali drhteča ustna, kakor obkrožajo metulji rdeče cvetice, dotikajoč se jih izprva na rahlo, komaj čutno, a pozneje postajajoč dalje in dalje ob njih čašah, dokler ne obvisi omamljeni na njih, srkajoč med z globokimi, žejnimi požirki. Cvetica si bila Metoda, tvoji lističi so bili nežni in prozorni, dih vsake sapice jih je skrčil, da so vztrepetavali. Tvoja čaša je bila globoka in polna najslajšega medu, kipeča in ogrevajoča! A jaz sem se opajal ob njej in razkošna toplota se je tačas razlila po mojih žilah. Še sedaj jo čutim to slast, še zdaj trepečejo ob spominu na to uro v sladki grozi moji živci . . . Toda še dandanes moram razmišljati, ali sem bil jaz prvi, ki si mu dala okušati ljubezen svojo, vso ono gorko, ono strastno ljubezen, ki mi je bila preplula sleherni žilico. In pri tej misli mi postaja glava težka, oči se mi kalé . . . jaz blaznim! . . . Kako je to prišlo, da sem si upal iztegniti roke svoje po tebi prvič, ko sva se sešla? Kako da se nisi branila, ti, katere duša je stala pred menoj čista in jasna kot oko nedolžnega deteta?! A dobro pomnim! Ko si je tvoja roka popravljala razmršene, v mesečni svetlobi se svetlikajoče lase, tedaj ti ni trepetala v razburjenosti . . . bila je bledejša nego navadno, a bila je hladna in mirna, tako nenaravno mirna! In tvoje oko je zrlo popolnoma navadno, vsakdanje, kakor ne bi se bilo pripetilo prav nič . . . prav nič . . . Oj, taka vsakdanost, taka hladnost po toliko osrečevalnem trenutku, potem, ko si mi bila dala vse . . . vse . . . v obili meri! . . . A vendar ga ne pozabim tega večera! Še vedno mi je najdražji, kar sem jih doživel in kar jih bodem še doživel. —

Mesec si je bil napol zakril blede svoj obraz s tanko, sivkasto, prozorno kopreno in njegovi žarki so le medli in oslabei padali na beli, drobni pesek po vrtnih potih, ko sva stopala z Metodo proti hiši. Pri vodnjaku sva se ločila. Ko sem hitel v svoje stanovanje, videlo se mi je, kakor bi ob kostanju pri vrtnem vhodu stala možka postava. Kaj, ko bi bil Alfred? Naglo stopim črez pot, a v tem hipu ni bilo tam nikogar več . . . Da, motil sem se; domišljija, sama domišljija! —

(Dalje prihodnjič.)

Ruski novelisti.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Akil Volynskij (St. Peterburg).

(Dalje.)

Sedaj naj izpregovorimo tudi o ruski dekadentni struji. Pred vsem — kaj je sploh dekadentstvo? Dekadentstvo je upad ali, da se točneje izrazimo, zavedno odpadanje od česa takega, kar se je prej smatralo za stalno in trdno. Vpraša se sedaj — od česa? To je odpadanje od poprejšnjih svetinj, od poprejšnjega Boga in od npravnosti — odpadanje v to, kar je nasprotno Bogu, v estetiko, v zlo, demonsko obajajočo krasoto. Če začenja človek odpadati od svojega notranjega božanskega elementa, ostaja mu iti vedno dalje in dalje samo po poti svojega osebnega elementa. Torej glavna črta dekadentstva je stremljenje k čisti estetiki, odcepljeni od vsakega drugega višjega ideala. Takšen zmisel ima dekadentstvo v vseh svojih poglavitnih pojavih, v literaturi in v slikarstvu. To je nekaka zamaknjenost, nekaka utrujenost in živčna izmučenost. Človek se mora boriti pri tem s samim seboj, s svojo božjo naravo, ki nikdar ne izgine iz njega, pa naj ga gonijo njegovi osebni instinkti kamorkoli. Zato nastopa v najboljših proizvodih dekadentske literature, pri takih talentih, kakršna sta n. pr. Baudelaire in pa Verlaine, ki sta iskrena dekadenta, estetični kult v spremstvu nekakega srčnega vzkrika; duša takega umetnika je neharmoniska in razdvojena. Dekadentstvo je bolezen, ali ta bolezen ima svoj posvečeni zmisel, ker je nekaka reakcija proti pretirani rutini. V gnitju in razpadu osebnega človeškega elementa se poraja sveže in zdravo zrno novega človeka. Naj pojasnim to stvar z neko osebno anektoto. To se je bilo zgodilo pred par leti med uredniki »Severnega Vestnika«. Nekoč smo se živahno prepirali celo noč do jutra. Proti jutru pa je urednica Gurevič na mah utihnila. Gledala je zamišljeno pred seboj, in zdelo se mi je, da je zaspala z odprtimi očmi. Bilo je vse tiho. Naposled mi je pripovedovala, da je videla takrat vse predmete okrog sebe v mavričnem spektru in da jo je ta optična prikazen porazila posebno radi tega, ker je nedavno poprej videla v luksemburškem muzeju v Parizu neko sliko, predstavljajočo nago žensko, naslikano v ravno takšnih mavričnih barvah. Zame je bil ta slučaj popolnoma razumljiv. Ko so bile v prepiru potrošene in utrujene vse duševne

moči in so te moči nekako zaspale, vendar organizem ni spal, nego je nadaljeval svoje osebno delo, ki ga pa ni vodila in nadzorovala več normalna logika. To je tipični element dekadentstva . . .

Na čelu ruskega dekadentskega gibanja stoji Minskij. Ta pisatelj, pred vsem pesnik, piše tudi drame in kritično-filozofske članke; sestavil je celo svoj posebni filozofski sistem. Če se vprašamo, kakšen je ustvarjajoči talent Minskega, moramo reči, da ta talent baš ni velik in ne sijajen. Navzlic temu je Minskij zanimiv in pomenljiv, ker so njegovi spisi polni misli in nekakih izvirnih idej. To je pravi dekadent, ali dekadent duha, ne pa čuvstva. On vidi svet v takšni luči, v kakršni ga vidijo ljudje, ki nimajo zdravih oči. Kot beletrist je zbudil Minskij poslednji čas mnogo kritik v časopisih s svojo »tragedijo iz današnjega življenja« pod naslovom »Alma«. Ta »Alma« nima nikakršne žive psihologije in je brezbarvna ter neokretna stvar. Minskij kriči celo svoje življenje o lepoti, on je prvi na Ruskem začel kričati o njej, v njegovi duši pa ni nikake lepote, in zato tudi ni nikake lepote v njegovih proizvodih. Lepota je čudo osebnega razvoja, je njegova organska popolnost, tesno zvezana z življenjem, in zato se ne da umstveno sestaviti. Minskij hodi sredi modernih pisateljev kakor nekak pameten gluhonemec, ki vidi včasih več, nego vidijo drugi, ki pa ne more povedati, kaj je videl, nego on se večno trudi, da bi pokazal svoje misli in čuvstva, ki glodajo njegovo osamljeno dušo.

Od Minskega prehajamo k Merežkovskemu. Pesnik, beletrist in kritik Merežkovski se takisto nahaja v večnem procesu evolucije, ki pa ni organska, kajti v njegovi duši ni nikakega samostalnega, celotnega jedra. Izkraja je pobiral stopinje za Nadsonom, bil potem »narodnik« in se navduševal za Gljeba Uspenskega; v devetdesetih letih pa je posnemal Minskega. Potem je nekaj časa hodil za Nietzschejem in takrat je pod vplivom tega nemškega filozofa napisal cel članek o Puškinu, iščoč in dokazujoč v tem ruskem pesniku elemente nietzscheanskega heroizma. V tej dobi je tudi napisal zgodovinski roman »Zavrženec«, ki je imel velik uspeh, ker je v njem obilo dramatičnih prizorov. V nekem drugem romanu »Leonardo da Vinci« vidimo pa že vpliv idealistnih struj; z novopaganskimi tendencami se mešajo tukaj novokrščanski motivi. Zadnji čas je zašel Merežkovski zopet v novo idejno strujo. Na Nietzscheja je davno pozabil in ga ne mara več. Sedaj je moralen in veren pravoslavac. Tolstoj, ki smelo ruši dogmatična svetišča, se mu zdi naravnost smešen.

Morebiti najbolj tipična figura med dekadenti je pisateljica Gippius. To je dekadentka čuvstva. Vse, kar ona izraža in opisuje, je nekaka tenka pajčevina čuvstva, skozi katero gleda v svet. Njeni spisi iz prirode so krasni, kakor fina gravura, kajti lepa priroda daje hvaležen material dekadentskim fantazijam. Ravno veliko svojega originalnega daru Gippius nima.

Poslednji čas začenja Gippius pod vplivom novih idealistnih struj iztikati božansko stran v človeški prirodi, pa tudi v tej smeri ni originalna.

Preostaje nam še reči dve, tri o poslednjem dekadentu v ruski beletristiki, ki je bil na mah zaslovel, sedaj pa je že usalnil in skoro izginil iz literature. To je Sologub, avtor nekaterih lepih pesmi, ene jako dobre črtice pod naslovom »Sence« ter nekaterih povesti in novel, s katerimi je bil pokazal meje svojega talenta. Sologub je tudi dekadent čuvstva, nekoliko soroden Gippiusovi, ali seveda močnejši in temnejši nego ona. V povesti »Sence« zveni nekak globok pesimizem. Dozdeva se nam, kakor da bi bil nekak ruski Schopenhauer prišel iz soparne kleti, pogledal na svet in rekel, da vse to so sence. Popolna negacija sveta, vseh njegovih radosti in vsega njegovega dejanja in nehanja. Ko bi bil Sologub dovolj močen, da bi mogel iti dalje po tej poti, ko bi imel dovolj duševne in kulturne vsebine, mogel bi postati iz njega velik pisatelj. To pa, kar je napisal Sologub za svojimi »Sencami«, je polno bolehnih halucinacij, npravnstvenih perversnosti in gnilobnih miazmov v umetniški obliki.

Kakor na zapadu tako so se tudi na Ruskem začeli dekadenti izneverjati svojemu dekadentstvu in so začeli zopet plavati v idealistni struji. Na Ruskem je takšna nagla evolucija dekadentstva čisto naravna, ker ga ni naroda na svetu, v katerem bi bila dekadentstvu nasprotna struja tako močna, kakor je religiozna struja; in tudi za tegadelj je ta pojav tako naraven, ker je dekadentstvo čisto kulturno seme, ki so ga zanesli zapadnoevropski vetrovi v blatno Rusijo. Kadar se ta proces izvrši in prerodi v novo obliko pesništva, je prav mogoče, da se prikažejo iz tega gibanja nove literarne moči. Tolstovska tradicija je že vsa izčrpana v ruski literaturi in veliki talent Čehova je zadnja beseda v tej smeri. Struja Dostojevskega pa se šele začenja.

(Konec prihodnjič.)

Iz bosanskega perivoja.

II.

Solnce sije, zelení livada,
ide moj in mi donaša cvetje —
Dež prši, in kalna voda dere,
voda znači, da ne pride dragi.
A jaz hočem dragega imeti,
ki bo češče mi na dom zahajal:
Vsako leto, v letu vsaki mesec,
vsaki teden, v tednu vsaki danek,
v dnevu vsako uro in minuto.
Takšnega bi dragega ljubila.

III.

V belem mestu dvanajst belih dvorcev,
a najlepši Osmanov je dvorec;
v njem je Zejna, gizdava Bosanka,
lice lepše ji od karanfila.
Do Stambula nje sloví lepota,
a ne zna car za devojko Zejno.
Ej, da zna car za devojko Zejno,
bi poklonil ji zeleno Bosno,
s krono carsko ji okitil čelo.

IV.

Kregata se haba in devojka
za Ivána, mladega pastirja.
Baba pravi: »Moj si, lepi Ivan,«
a devojka: »Moj si lepi Ivan.«
Baba hrani troje veder vina,
a devojka — vrtec samih rožic . . .
»K babi grem, da ji popijem vino,
a devojko ljubim, dokler diha.« —

C. Golar.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ijub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

II.

Martinski pregovor pravi: »Inter arma silent musae«. To je sicer istina, ali to se ne more reči o našem narodnem junaškem pesništvu, ker tega ne bi nikdar ne bilo, ako ne bi bilo v našem narodu junakov, kateri so si z junaškimi deli pridobili na bojnem polju ali kako drugače nesmrtno slavo. Tako je tudi Martić opeval dela junakov v onem času, ko je bila, kakor narodni pregovor pravi, človeška glava draga kakor glava zelja. Poleg »Osvetnikov« priobčil je Martić v raznih časopisih sila mnogo pesmi, katere še žal niso doslej zbrane in izdane. Nadalje je zložil še več pesniških del, kakor n. pr.:

Prihodnica kao poziv u bratinsko kolo. Izšla v »Bosanskem prijatelju« leta 1850.

Pjesničke kitice svetoga Frane Asiskoga po A. T. Ozanamu.

Muka Isusova. Uskrnuvšemu Isukrstu, čestitka imendanu sv. oca pape Lava XIII. Vse troje po italijanskem od F. Pesce.

Spomenica fra Andriji Kačiću, pjesniku Milovanu, pri podignuću njegova spomenika u Makarskoj god. 1890. u ime bosanskih franjevacu.

Krštenik spjevan u 13 glava po pripovijedanju grofa Lava Tolstoja (recte Tolstoga, opomnja prelagatelja).

Obrana Biograda god. 1456. u slavu sv. Ivanu Kapistranskomu.

Nadalje je zbral s pobratimom Jukićem velik zvezek narodnih pesmi po Herceg-Bosni, a izdal jih je Kunić u Oseku l. 1858. Poleg tega je poskusil sestaviti celoto od junaških pesmi, katere pojo o boju na Kosovem. Kritika je to delo pohvalila. Naposled je spisal epos o Topal-Osman paši, kateri je bil vezir Sarajevu l. 1868. Temu eposu je bil naslov »Osmanida«. Ali, kakor smo že omenili, skril je ta epos v žitnico, kjer so mu ga zgrizle miši na drobne kosce.

Preobširno bi bilo, ako bi hoteli podati vsebino vseh Martičevih pesniških del, zato recimo katero samo o »Osvetnikih«.

»Osvetnici« obsegajo sedem delov. Po vsebini uvrščujemo to delo v epsko-junaško pesništvo. Posamični deli niso med seboj

spojeni, tako da bi se dogodka enega dela razvijala na podlagi drugega dela, nego vsak del je zase samostalna, neodvisna celota. Deli »Osvetnikov« imajo te-le naslove: 1) Obrenov, 2) Luka Vukalović i boj na Grahovcu, 3) Boj turski i crnogorski, 4) Kiko i Zelić, 5) Ustanak u Bosni i Hercegovini, 6) Hadži-Lojina krajina, 7) Posljednuće Bosne i Hercegovine po cesarokraljevskoj vojsci.

V prvem delu nam pripoveduje pesnik dogodbo iz Hercegovine l. 1857., kako je neki Arnavt, po imenu Šahinaga, katerega je turška uprava baje poslala:

Da uhodi po kršnu Drobnojaku,
Po Žubricih i po Pivi ravnoj,
Po Banjanah i po Rudinami,
Da se česva šteta neogradi,
Jali šteta, jali zadjevica,
Jali zulum sirotinji raji;
Jer car kune i za glavu prieti
Sa svetčeva stola u fermanu,
Tkogod čini sirotinji krivo.

Obrenov, str. 22.

V Banjanah, v hiši nekega starca Obrena, je onečastil ženo Obrenovega sina Drage. Da bi se Šahinaga izognil osvete, katere se je bal od Drage, je vrgel Drago v temnico kraj Trebinja, da mu v njej živemu kosti trohne. Ali zgodilo se je, da je za neke strahovite nevihte udarila strela v kulo¹⁾, pod katero je bil zaprt Drago, in zažgala kulo. Turki so bežali iz kule in niso nič pazili, ali bode iz podzemelske ječe pobegnil Drago z drugimi sužnji. Drago se je res okoristil s to priliko in je pobegnil iz temnice. Vrnivši se domov, je našel četo osvetnico, in Drago otide h kuli, v kateri je bil Šahinaga, v pravem času nameri na Šahinago, izproži puško, a aga se zgrudi mrtev na tla. Tako je Drago krvno osvetil razžaljeno čast svoje žene.

V drugem delu se pripoveduje, kako Luka Vukalović odhaja v gore med hajduke, ker se je naveličal turškega nasilstva, ter jih hoče osvetiti. Luka ima srečo v svojem junaškem podjetju. Raja noče dajati Turkom njihove tretjine, a Turki se ne smejo ganiti iz Trebinja, ker se boje oborožene raje. Turki se posvetujejo v Trebinju

¹⁾ Kula, pl. kule, to je turenj, turris. V Hercegovini se imenuje vsaka »kuća« od kamena kula, torej hiša; v pesmih je kula tudi hiša, katera ni od kamena. Kula je torej hiša ali utrjena hiša, v kateri se človek lahko brani.

Opomnja prelagateljeva.

in sklenejo, da je treba pregnati Luko Vukalovića, voditelja ustaške raje. Turki so se zagnali za Luko, ali slabo so imeli srečo. Mnogo jih je poklala raja v gozdu, a mnogi so se zopet jedva živi povrnili domov. Luka se je tudi povrnil domov v svoje selo Župeć in je pregovarjal rajo, da ostavi svoje dome, da se skrije v goro in da začenja Turkom zadavati strah in trepet. Tukaj zbira hlabro četo kakih dveh stotin duš. Istodobno se zopet posvetujejo Turki Trebinjci, kako se osvoboditi svojega nesigurnega položaja. Sklenejo zaprositi pomoči pri Turkih v Mostaru, Sarajevu in vseh glavnih mestih Bosne in Hercegovine, koder prebivajo Turki v mnogobrojnem številu. In Turki se zares začenjajo zbirati na odločilen naval. Ali tega noče mirno gledati Črna gora, nego tudi ona zbira vojsko, da zajedno s hercegovaško rajo junaški naval na turško vojsko. In zares je prišlo do krvavega boja med turško vojsko in sinovi krških krajev Hercegovine in Črne gore, in to na polju Grahovcu na Spasov dan leta 1858. Tu je bila turška vojska grozovito poražena, a največjega junaka v samem boju se je pokazal Luka Vukalović, kateri ima, kakor pripoveduje pesnik, glavno zaslugo, da se je Grahovac obilno napojil s turško krvjo.

Kar se tiče tretjega dela, mislim, ni treba, da mu tu vsebino podam, ker to ni nikaka poezija, nego zgodovinsko izvestje v stihih. Od te dogodbe pesnik ni niti mogel ustvariti pesniškega dela, ker je dogodka tega dela silno zamotana; boji se bijo ne na enem mestu, ampak na več mestih, a ni osebe, katera bi zaslužila biti glavni junak, središče cele te bojne situacije. Ti boji so se vršili leta 1862. za Omer paše Latasa in so se završili s premirjem. Za teh bojev je izgubila Turška sila vojakov, a tudi v finančnem pogledu je občutila silno neugodno premeno.

Dokaj več nam je pripovedovati o četrtem delu »Osvetnikov«. Pesnik nam opisuje, kako sta se dva mlada junaka odločila oditi od doma v gorske hajduke, da na Turkih osvečujeta turško nasilstvo. Ta junaka se imenujeta Kiko in Zelić, sinova ravnega bosenskega Posavja. Nekaj časa sta hajdukovala v Vučjaku, potem na planini Crnem vrhu, in tukaj je Kiko smrtno pogodil besnega Turka, po imenu Urem ago. Pobesneli Turki so se radi tega odpravili na Dubico in v bližnje vasi, da bi se osvetili na raji, ker je Kiko, sin raje, pogubil Urem ago. Največ sta tu trpeli vasi Potočani in Bukovac, rodni mesti hlabrih hajdukov. Turki so stražili Dubico, da ne bi hajduki v njo mogli, ker jim je nedostalo hrane in streliva. Tedaj navalijo hajduki na Turke in poskusijo rešiti se smrti. Po-

bijejo prvo stražo pri Dubici, razburijo in prestrašijo vse Turke, da so se ti le razbežali. Tako so hajduki zopet v Dubici. Malo časa potem je prišlo zopet do krvavega boja. Ko so namreč hajduki odšli čez Savo, da bi se malce porazveselili v svobodi, in so se zopet vračali v Bosno, pričakovali so Turki Kiko in Zelića ravno na Savi. Hajduki so jih nekoliko posekali, nekoliko pometali v Savo, a ostali so se razkropili bogvedi kam. Pozneje so hajduki spet ubili nekega Pašago, kateri se je bil pohvalil, da bode pobral vse davke in davščine od raje in da se bode zdrav povrnil domov, samo je zaprosil, da mu dade še katerega druga. In dali so mu za druga cigana Huso. Ko je potoval Pašaga s Huso skozi Vučjak, je ubil Kiko Pašago; Zelić mu je ubil konja kulaša, a neki njiju pobratim Lubina je strelil na cigana Huso, ali ga ni pogodil. Tedaj je še enkrat ustrelil Kiko in pogodil Huso v hrbet, ko je bežal na konju. Cigan Huso je pobegnil v Odžak in se je tu zlagal nekaterim ljudem, da so oni napadli Pašago in nanj ter Pašago ubili, a ni omenil ni Kike ni Zelića. Radi tega je pretrpela raja grozne muke in nekateri od njih so umrli na vešalih. Nekoliko potem je prišel derventski sodnik v malo vasico, Fočo blizu Dervente, k Juriću in Zeliću in je rekel, da jima derventski kapetan daje besedo, da bode i oblačil in hranil oba na državne stroške, ako se odrečeta hajdukovanju. Hajduki so verovali tem besedam in tako so se predali. Ko so Turki Dervenci videli, kako oblast spoštuje in ščiti njih sovražnike, zaprosili so Kara-Mahmud pašo v Sarajevu, da naj ali hajduke pobije ali pa jih izžene iz sultanove dežele. Kara-Mahmud je dal dovesti hajduke v Sarajevo in tukaj jih je imel v časti in varnosti, kakor tudi derventski sodnik. Ko pa so se tudi v Sarajevu spuntali Turki in rekli, da bodo ubili vezirja, ako vezir ne da pobiti hajdukov, popustil je vezir, prelomil je svojo mož-besedo in je dal pobiti junake na Bendbaši, to je na iztočni strani Sarajeva. Njih kosti so pokopali pod nekim oskorušem, ki jim je bil kot grobni spomenik gotovo do okupacije leta 1878.

O petem in sedmem delu bi mogli reči isto, kar smo poudarjali o tretjem delu,

O šestem delu pa nam treba priznati, da mu je predmet sam dosti prikladen za epsko junaško pesem. Hadži Loja je s svojimi ljudmi zadaval smrtni strah ne samo muslimanom, nego tudi drugovernikom. Toda vse to opeva pesnik nekako stlačeno, brez sistema. Ali tudi v taki obliki treba to pesem uvaževati radi njene vsebine, katera je zelo znamenita za zgodovino mesta Sarajeva.

Na podlagi rečenega trdimo, da samo prvi, drugi in četrti del »Osvetnikov« zaslužujejo, da kot junaški eposi nosijo ta vzajemni naslov, da oni sami širijo slavo Martiću kot epskemu pesniku. Sedaj pa recimo katero o vsakem teh delov posebe in ocenimo njih vrednost!

(Dalje prihodnjič.)

V mraku.

Zvečer, ko v tihi mračni sobi
igram na svoji violini,
prihajajo pred mojo dušo
na prošle lepe dni spomini.

Prihajaš ti . . . Obraz tvoj bled je
in solza ti v očeh leskeče,
in sedaš k meni, šepetaš mi
in glas nemirno ti trepeče.

In gledaš me — in spet odhajaš . . .
Otožno strune mi zvenijo
in glasi, trudno trepetaje,
za tabo v tihi mrak hitijo.

A. Gradnik.

V hipih takih prihajaj k meni . . .

Kakor na polju rožice
po celi zemlji se scvetajo,
tak sanje dušo mlado mi
prepletajo.

Jaz sanjam ob rosnih jutrih,
ko solnce pozdravi nas,
ko koscev petje razlega se
črez rodno vas.

Jaz sanjam ob vročih poldnevih,
ko zemlja od žeje gori
in ko cvetje solncu daruje
največ svoje sočne krvi.

In ob tihih poletnih večerih,
ko solnce spe v ocean
in zadnji žarki zlatijo
gorice in zeleno plan,

jaz sanjam spet svoje sanje,
in takrat se mi zdi,
da solnce z vso svojo vročino
se v moje srcé potopi.

Takrat čutim božanske sile
in ljubezni nebeške moči . . .
V hipih takih prihajaj k meni,
oj, Olga, ljubica ti!

V. S. Fedorov.

Tovariš Damjan.

Povest. Spisal Podlimbarski.

I.

prvem letu svojega vojaškega službovanja sem bil nastanjen v kavalerijski vojaščnici v Mariboru kot novinec 4. škadrona, 10. dragonskega polka, ki se je tedaj nabiral iz vseh slovenskih pokrajin od Adrije pa do Drave. Ni baš prijetno zameniti šolsko klop s konjskim sedlom; no za lepimi dnevi pridejo navadno tudi grdi, in ves čas svojega življenja še nihče ni sedel v senci. Blede in učene šolske tovariše sem zamenil z zagorelimi kmetskimi fanti z omejenim duševnim obzorjem pa dobrim srcem. V našem polku je bila takorekoč zedinjena vsa Slovenija, in imel sem priložnost spoznavati mlade kmetske ljudi iz vseh kotov domovine. Z menoj je bival v eni sobi tužni Čič poleg veselega Štajerca, narodivšega se v vinorodnih Slovenskih goricah; Belo Krajino je dostojno zastopal suhi in visoki Juri Glad, ki se je vsem priljubil zbog svojega zvonkega belokranjskega narečja; temnih žirskih hribov me je spominjal okorni in pohlevni krojač Kopač, rodovitnih krških krajev pa možati in samozavestni Metelko z Rake; brhke gorenjske fante izpod Kamniških planin je predstavljal Tone Damjan, mladenič lepo odprtih, jedrnatih oči in vitek kakor gorenjska jelka. Sprva se je marsikak tovariš zadel ob moje prejšnje dijakovanje, češ, iz dijaka ne more biti dobrega vojaka, pa sčasoma so mi postali vsi prijazni, ker so spoznali, da je tudi dijak še porabna stvar na svetu. Svojo porabljenost sem jim pokazal s tem, da sem onim, ki sami niso umeli pisati — in takih je bilo v tistih starih časih še premnogo — pisaril pisma na domačine in znance ter prebiral došle odgovore. V pisanju pisem sem postal, kakor so trdili tovariši, velik mojster. Sicer ni bila moja domišljija široka, ne globoka — moj Bog, kakšna more biti domišljija človeka, ki dobiva po šest krajcarjev na dan in guli od zore do mraka vojaškega konja! — no moji tovariši so bili ž njo zadovoljni in marsikdo si je globoko oddahnil, ko sem mu prebral »še enkrat« plod svojega uma, list, namenjen ljubim domačim ljudem. Sestavljal sem pisma vseh vrst: zaljubljena, prosilna, terjalna, vojaško bedo' slikajoča. Seveda mi taka pisma niso šla od srca, ampak moja borna domišljija je jemala z vsake tuje mize, kjer je bilo kaj dobiti. Največkrat sem se zatekel

po izraze k pesniku in prav po slavčje sem žgolet; včasih sem se obrnil tudi k propovedniku za pomoč in božje oblasti sem vpletaval v list; če je bilo treba izpipati ljubim domačim ljudem izdatno podporo, me je navdihnila solzljivost izraelskih prorokov in slikal sem stiske vojaškega stanu z besedami, katere bi bil Dante, da je zanje vedel, postavil nad sama peklenska vrata. In ko je bil list končan, je nastopila zame slavna doba, ker navadno me je potegnil osrečeni tovariš za rokav ter me peljal na ogel k branjevki.

Neko nedeljo popoldne je stopal Damjan s papirjem v roki in ves razdražen k mizi, kliče mi: »Ti, hej, tu sem ti prinesel papirja. Sedi sem in napiši mi pismo. Pravijo, da ti umeš bolje sukati pero nego tisti šestega škadrone.« Tisti šestega škadrone je bil moj vrstnik na gimnaziji, pri dragoncih pa moj tekmeč v pisarskem poslu. Počasi sem poiskal pero in tinto, privihal rokava ter važno sedel za mizo. V razmahu, s katerim je vrgel Damjan list papirja pred mene, je bila videti velika razburjenost in ozlobljenost se je brala na vsem njegovem sila rudečem licu.

»Kam boš pisal?« sem vprašal ter samosvestno razprostrl papir pred sebe.

»Pisal boš ti, a ne jaz, ker jaz sem se naučil brati, drugi so se naučili pa pisati,« je dejal nevljudno tovariš. Damjan je imel pravico govoriti z menoj trdo, ker je bil dve leti starejši in je služil cesarja že zadnje leto. Njega je kmalu kaka stvar razburila. Razdražen ni mogel mirno govoriti, ampak govoreč je metal glavo nekako na stran, kakor bi hotel hlastniti po čem.

»Nu dobro. — Komu naj pišem?« Pomočil sem pero. »Torej?«

»Pisal boš staremu človeku, ki z moje strani sliši na ime oče, pa tega imena ni zaslužil.«

Pogledal sem na Damjana, kakor bi hotel reči: Čudno se izražaš, prijatelj. In napisal sem nadpis: Dragi oče!

»Kaj si napisal?« je vprašal hlastno, strmo zroč na papir, kakor bi štel tistih par črk.

»Saj praviš, da si se naučil brati. Beri torej!«

»Kar sem se naučil jaz, naj tebe nič ne briga. Premlad si še, da bi tako govoril z menoj. Kaj stoji tam?«

»Navadni ogovor: Dragi oče! Tvojemu očetu bova pisala, ne?«

»Da, bova, a pisala bova tako, da mu bodo lasje vstajali pokoncu. Dragega očeta le izbriši, kakor sem ga jaz izbrisal iz spomina. Tistega pri meni nič več ni, nič več ga ni!«

O kako trdo je umel govoriti Damjan! Sama gorenjska togota! Ugodil sem njegovemu ukazu ter prečrtal nadpis.

»Nu torej, kako in kaj naj pišem?«

Damjan se je razjaril ter zavpil: »Študent si, pa ne veš kaj pisati. V šoli se nisi ničesar naučil, pri četi si pa tudi eden naslabših. Ti si neumnejši, nego je tvoja kobila. Osel!«

Zadnja beseda mi je zvenela po možganih kakor jek po gori. Osel? osel? sem ponavljal v mislih, kar nič mi ni ugajal ta nadevek. Ko bi mi kaj takega zasolil kak višji n. pr. moj korporal, ki že pozna človeka, razmere in stvarstvo in je poleg sedel, ko je Bog svet ustvarjal, in ve, kaj govori, to bi se človek obližnil, ali sodba Damjanova me je pekla. Na široko sem znan, da spravljam najlepša pisma na papir, pa glej, tu pride človek, ki ne nosi nobene zvezde pod brado, ki me še nikdar ni peljal na ogel, in mi pričo tovarišev zarobi takšen nadevek! Nepotrpežljivo sem oprl glavo na levico, dvakrat pomočil pero, malce se zamislil in naposled sem se zatekel k najnavadnejši frazi. Zapisal sem: Primem pero v svojo desno roko in ga pomočim v to črno tinto. — Damjan je pazno gledal na črke, bistro se valeče iz peresa. Končavši frazo, sem se pogružil v kratek odmor: počitka je trebalo in pa čakanja, da pride razburjeni tovariš v pravi tir ter razsveti kakšen kot moje domišljije . . .

»Kaj si napisal?« je vprašal. Prečital sem mu kratki uvod.

»Dobro!« je pritaknil. »Zdaj boš pisal pa tako, kakor bom jaz hotel.«

»O velerad. Le narekaj!«

»Čakaj! Beseda besedo prinese, pes pa kost — pravijo.«

To so trudi in naporu s takim človekom! »I govori že, v kakšnih razmerah živiš s svojim očetom, sicer ne morem nadaljevati.«

»Ž njim nočem biti v nikakšnih razmerah več,« se je razburil tovariš ter s pestjo udaril po mizi, »no on živi v razmeri z neko mlado deklo in jo hoče vzeti za ženo. To mi je pisala sestra, ki je že omožena. Starec je deset let vdovec, vseh sedem križev nosi na hrbtu, hčer ima že omoženo in zdaj se spomni še na ženitev. Kdo je kdaj kaj podobnega slišal! Ta sramota!« Damjan je obračal glavo na desno in na levo ter svetlo gledal po sobi, kakor bi iskal točke, na katero bi obesil svojo zlost. Tovariši so pritajeno hihikali po koteh, jaz sem vzdihnil brez sočutja, mašinalno.

»Pusti očetu veselje,« oglasil se je Glad, ki je blizu mize drgnil stremena. »Bodi vesel, da je še korenjak, ki mika žensko.«

»Babo mika njegovo lepo posestvo pa njegov denar, a ne on. Polakomila se je navihanka. Pa jaz mu izbijem iz glave budale misli! Torej piši, zdaj več, kaj mu hočem povedati.«

Grizljaje peresno držalo, sem se nagnil nad papir. Takšnega lista doslej še nisem pisal. V vse sem bil vlil ponarejene, sladke čute, samo ljubezen in hrepenenje, in zdaj naj na sirov način oštejem in okregam starega človeka, očeta odraslih otrok, in to v imenu togotnega sina.

Ko je Damjan videl, da me je zapustila moja učenost, mi je prišel naposled sam na pomoč ter rekel: »Preberi še enkrat, kar si zapisal!« In zanosno sem čital: »Primem pero v svojo desno roko in ga pomočim v to črno tinto.«

»Zdaj piši pa tako«, je vpil Damjan: »Čez hribe in doline, čez to ravno polje in čez te zelene travnike je priletel k meni črni vran — črni vran je priletel — tako piši! — ter mi prinesel lepo novico, da se hoče stari čuk poročiti z mlado sovo.«

»A prokleti Damjan!« se je začudil Glad, ko je zaslišal te slikovite izraze. Majal sem z glavo, obotavlja se.

»Le piši, kakor ti pravim, osel!« je besnel Damjan, katerega je obodril Gladovo občudovanje.

»Napisano je,« sem rekel enostavno in nevljudno. »Kaj pa zdaj pride?«

»Še tako postavi tja: Kadar pridem domov, in kmalu se to zgodi, takrat ne bom jemal v roke peresa, ampak bridko sabljo zagrabim in izbijem vam ž njo iz Vaše stare glave zaljubljene muhe, pasja vera Vi!«

Debelo sem pogledal na tovariša.

»Le kar tako piši — hudič!« je zarohnel Damjan. Posmejal sem se mu v obraz. Nadevek hudič me ni tako nemilo dirnil kakor poprejšnji osli. Domišljjav človek hudiča laže pogoltne nego osla.

»Tako pa ne, Damjan!« je posvaril Metelko, ki je poleg na slamnici preobračal in likal sedlo. »Oče je le oče. Tako nikar ne piši!«

Metelko je bil enake starosti z Damjanom, in njegova beseda je tudi mene pobudila, da sem se drznil ugovarjati hudemu tovarišu. »Izpustiva rajša bridko sabljo — sem rekel — ž njo očetu ne smeš žugati, ker zanj je ne nosiš. Ampak ti mu mirno povej, kar moraš. Opomni ga zlepa, da je star, da ima otroke, zate naj skrbi in pa za zveličanje svoje duše naj se pobrine. Tudi lahko pristaviva, da za vse to ne bo mogel skrbeti, ako si nakoplje na glavo žensko,

ki ga bo noč in dan jezila in psovala.« Iz kotov so pogledavali name tovariši, hvaleč mojo bogomilo modrost, ki misli na zveličanje duše, ker o tem se je poredko govorilo v naši sobi.

»I bogme, škoda zate, da ne postaneš pop, ti bi znal propovedati!« mi je zaklical Glad, ki je gledal name kakor na višje bitje, menda zato, ker sem njegovo belokranjščino večkrat javno pohvalil.

»In na sodnji dan naj pomislijo!« je kliknil Kopač, ki je nekje tam za krajem, sloneč na slamnici, žulil pipo. Molče smo pogledali Kopača kakor na stvar silno oddaljeno od nas.

»Zlepa več dosežeš nego zgrda,« je poučeval Metelko. »Če boš očetu precej skraja tako sirovo in robato ugovarjal, obrne se globoko užaljen od vas in še bolj bo hrepenel po tuji ženski, ko bo videl, da so mu vsi domači ljudje odporni. Morda vam on kar kljubuje, ker mu izkazuje premalo spoštovanja, ker ga hočete na tak sirov način poučiti, ker modrujete ž njim.«

»Kjer se mnogo modruje, tam se mnogo kljubuje, pravijo,« sem povzel jaz, krijoč se za Metelka. »Prav govori tovariš Metelko, njega poslušaj, Damjan! Očetu piši previdno, kadar pa prideš domov, očitaš mu lahko s trdimi besedami njegovo zmoto. Kar je povedano, to se kmalu pozabi in razprši v nič, ali kar je napisano, to velja in ostane.« Zadnje besede sem naglasil in vrhutega sem plosko roko položil na papir.

»Očeta ne zavrzi, ž njim se gotovo še snideš, če ne tukaj, pa na onem svetu!« je javknil kakor z drugega sveta Kopač, pogreznjen v slamnico.

»Pameten bodi, Damjan! Z mirno besedo se vse doseže,« je svetoval Metelko.

»Kaj — pameti imam jaz tako odveč!« je kričal Damjan. »Pameti še lahko tebi, Metelko, in vsem vam nekaj posodim.« Razen Kopača so se vsi tovariši Damjanovi pameti glasno posmejali; nekateri je še s posebno izjavo pritrdil, da ga ni pod solncem junaka nad Damjana. To je našemu tovarišu toliko ugajalo, da se je sam posmejal. In v vseobčem smehu se mu je posvetilo lice in njegova navadna veselost se je jela zopet vračati. Takšen je bil naš Damjan!

»Piši torej, kakor misliš! Ali to ti naročim: dobro začrkej, privij ga mojega starca!«

Po kratkem premisleku sem pišoč čital na glas: »Ta novica me je močno užalostila, ker hudo je otroku, ako se mora sramovati za svojega očeta. Vi pa morda sramu nič ne poznate, ne vidite, da postajajo ljudje in s prstom kažejo za Vami, rekoč: Glejte sivega

moža, ki je do starosti živel pametno, na starost je pa noreti začel. Zdaj Vam z lepo, mirno besedo očitam Vašo zmoto, čez nekaj tednov pridem pa domov in takrat Vam bom v oči povedal svojo misel in s trpkimi besedami, v gromu in blisku Vam bom govoril, ako ne jenjate od svoje nakane in ne pustite tiste ženske. Bližate se že dobi sivih las, ki uhajajo z glave, in zdaj se hočete nakopati na glavo mlado žensko, ki Vas ne išče zato, da bi Vam prinesla srečo in mirno življenje, ampak da bi se polastila Vašega premoženja. Oče ste, pa tako zanemarjate svoje otroke, za katere boste odgovor dajali pred sodnjim stolom. Star oče obrača oči za ničemurnostjo, a obrnil naj bi jih k Bogu. Za posvetno skrbite, a treba je, da poskrbite zdaj za ono, kar Vam je najbližje: za zveličanje svoje duše. Pot, na katero ste stopili, je pot zmote, ki ne pelje v nebeško kraljestvo.«

Tu se mi je odtrgala nit domišljije. Strmo sem zrl v poslednji dve besedi, pa nikakor nisem zmozel dalje. Segel sem si z roko v lase, s koncem peresnega držala sem pobezal med ustnice, pogledal v kot pod stropom, kjer je pajek, ta žival obširne domišljije, predel svojo umetalno mrežo, pa ničesar primernege se nisem mogel domisliti. Zdajci je dvignil Kopač glavo iznad slamnice, glasovito svetujoč: »Pri povzdigovanju naj bi prosili Boga za pravo pamet.« Zaškripalo je pero in čital sem: »Satan Vas je zmotil in ujel v svoje zanke. Da mu uidete, priporočite se tolažniku sv. Duhu, da bi Vas razsvetlil, in pri povzdigovanju molite in prosite Boga, da bi Vam podelil pravo pamet. Ako pa še s tako pomočjo ne pojde, prišel Vam bo s svojo pametjo na pomoč Vaš sin Tone Damjan. Z Bogom!«

Dovršivši končalno frazo, sem moral list še enkrat prečitati. Damjan se je sklonil ob mizo, gledal v pisanje ter pritkaval z glavo. Vse to mu je tako ugajalo, da je hotel še kaj pristaviti. »Še to pripiši, da se bratu in sestri lepo zahvalim za denar, ki sta mi ga poslala. To bo nekako očitanje očetu, ki mi nič ne pošlje.« In pripisal sem: »Bratu in sestri se lepo zahvalim za novce, ki sta mi jih poslala. Kmalu naj se zopet spomnita stare resnice, da je lepa zahvala navadno tudi nova prošnja.«

Ko sem zravnal list, me je hvalil Damjan, rekoč: »Kar je res, je res: tvoja flora je mršava kakor sedmero naglavnih grehov, a pišeš lepo, drugače kakor oni šestega škadrone; tisti praska po papirju, kakor bi škrtal z ostrogo.«

Proti večeru sva nesla pismo v mesto. Honorar ni izostal. Oj, kako lukulski sem živel tisti blagoslovljeni večer! Tovariš me je

peljal na ogel k branjevki in tam sem se spravil za gladko mizo. Kaj sem tam jedel, kaj pil, tega ne povem. Le to priznam, da sem na posled vzkliknil: Bog daj obilo mecenov slovenskim pisarjem! —

Nekaj dni po oni lukulski večerji je prišlo nenadoma povelje, da se ima naš polk odpraviti na Kranjsko k vojaškim vajam. Nepopisna radost je zavladovala v polku. Težko smo čakali pohoda. V jutru odhoda nas je trobenta nenavadno zgodaj budila. Tovariš Glad, ki je sicer to budilko vsako jutro krepko okregal in proklel, da ga tako zgodaj kliče h konju, jo je tisto jutro naravnost pohvalil, ker ga zove na pohod na Kranjsko. Jedva se je dobro dan naredil, že smo zasedli konje in se uvrstili po četah in škadronih v divizijone in polk. Po kratki molitvi, katero so ob veselo utripajočih srcih svečano govorile trobente, smo nastopili pot. Bilo je jasno, dokaj hladno jutro velikega srpana. Nekaj dni že ni deževalo in nebo tudi ni kazalo na kako neugodno vremensko izpremembo. Ni mogoče povedati, kako veselje nas je prešinilo, ko smo imeli za hrbtom tesne vojašnice in nas je od vseh strani objelo široko, svobodno polje, katerega duhteči zrak je poživil nas in naše konje. Vsi smo čutili, da je nastopila za nas nova doba, dasi nekateri od pohoda niso mogli pričakovati bogve česa, ker njih rojstni kraj ni ležal na naši potni črti in se tudi niso nadejali, da bi se sešli s svojimi znanci, prijatelji in sorodniki. Vendar pa je vsakdo slutil marsikaj ugodnega pred seboj. Zdelo se nam je prijetno, videti vsak dan nov kos slovenske zemlje, vsak dan se nastaniti v drugi vasi, vedno pri drugih ljudeh, večinoma kmetih, iz katerih smo vsi vzrasli in ki so nam najbližji po mišljenju in trpljenju. Neki pisatelj je rekel, da je prava sreča na konjskih hrbtih doma. Tisti mož je bil menda idealist, in lahko bi mu po Goethejevem odvrnili, da je mnogo trditev, ki majo vse znake istinitosti v sebi, a resnična in pravična je tudi nasprotna trditev. Mi dotlej še nismo čutili sreče na konjski živali. Po zimi, ko smo jezdarili po ozkih jahalnicah kraj vojašnice in je bič opletaval po jahačih in konjih, smo jedva čakali trenutka, da smo zlezli raz sedlo; spomladi, ko se je začela ježa v širšem okvirju zunaj vojašnice na takozvani Teznji, ni bilo nič boljše; tudi po leti, ko smo se na vajah na polju in po goricaх kraj Drave dosti svobodneje gibali, se še nismo dokaj sprijaznili s konjskim hrbtiščem, no tiste dni, ko smo se na sedlu pomikali proti osrčju domovine, je res prava sreča polnila naša srca.

Ni malenkost dragonski polk na pohodu. Dasi nosijo včasih posamezniki tega velikega telesa v prsih črva, ki neznansko gloje in

kljuje, in je mnogo melanholije razlite po obrazih zagorelih jahačev, celoti ne morete odrekati onega, kar se imenuje slava in junaštvo. Le pogledjte tak polk, kako se ponosno nese po beli, uglajeni cesti! Nekaj časa se korakoma pomika dalje. Nad njim se dviga širok stolp prahu navpično k nebu. Čilo in gibko stopicajo konji, bojko stresajo z glavami, kakor bi se ponašali s svojo slavo, nestrpno grizljajo brzda. Na lahno brenka sablja ob ostroge in stremena; tu se smejejo in pogovarjajo tovariši, tam se krepka pesem razlega po vrstah. Zdajci zatrobijo trobači »pozor« in »v dir«. Nemir se polasti že pri prvem zvoku konjske drhali, in kakor bi prilil nove moči v njih žile, spusti se devetsto konj v bodri dir. Hrska žival z nozdrvami, odpihuje vsiljivi cestni prah, poigrava z uzdami in vajeti, razpušča grive in repe po vetru. Utihnile so vojaške pesmi, prah in dir zapirata sapo. Rožljajo sablje in čutare in karabinke, ropotajo kotlički in skodele in na daleč je slišno peketanje konjskih kopit. Podoben visečemu stolpu leti oblak prahu nad dirjajočim polkom in pod oblakom se liki zlato svetlikajo čelade, kakor srebro se iskré sablje ob bedrih in podkve pod kopiti. Kraj vasi se polk ustavi. Kakor bi se z neba spustila ogromna jata žrjavov, tako nenadno je pridirjal. Od povsod iz vasi hiti staro in mlado, od zamazanega čednika pa do spoštovanega učitelja in častitega župnika, vse hiti gledat novo čudo, mlade jahače, ki so baš kar zrožljali s konj ter se v dolgih vrstah razpoložili po trati. Imajo se vaščani čemu čuditi in kaj gledati. Eden hvali opravo, drugi konje, tretji lepi red po vrstah, četrti izraža svoje pomilovanje ob pogledu na tako silno zaprašene može; eden se spominja davnih časov, ko je sam jezdaril po Laškem in Ogrskem, drugemu postane žal, da ga takrat niso odbrali h konjenikom, kjer je vse drugačno življenje nego pri pečcih; nekateri se spomni vojske, ki v kratkem času lahko pomori vso to slavo in ves ta cvet, drug se skrbno ozira na svoje češplje, jablane in hruške, ne bode li kake etake na zoreče sadje. No polk po kratkem odmoru zasede konje in odrine dalje. Mladi vaščani še niso dosti napasli radoglednosti, zato še dolgo zrejo za bojko se zibajočimi četami; z mladim svetom vred tudi ženske še nekaj časa gledajo za jahači, naposled pa se prebude iz neke sentimentalne zamišljenosti in s krikom: Hvala Bogu, to smo se nagledale! — vrše v svoje kuhinje pripravljat kosilo ali pa na njive plet in okopavat korenje. Gospodarjem, ki so se bali za sadje, seno in za vse, kar ni pribitega in priklenjenega, je odleglo pri srcu in na povratku v vas hvalijo Boga, da se vojaška nadloga ni nastanila v vasi, ampak je odhajala dalje tja, kamor solnce

zahaja; drugi manj previdni in skopi so ob pojavu vojaške sile pozabili na ves svoj imetek in zdaj ugibljejo, kako je to, da ima cesar toliko ljudi in konj, in koliko ga more vse to veljati. Župnik in učitelj, ki sta bolj od daleč gledala na polk, zavijeta v polje in dolgo modrujeta o tem, kako je v prastarih časih edino konj nesel siloviti narod nad slabejšega, kako mu je pozneje pomagala ladja, dandanes pomaga obojim železnica in v prihodnjih časih bo človeški um vpregel še zrakoplov in da se nikdar več ne povrnejo srečni in mirni časi tihe Arkadije in da Kristov nauk o človekoljubnosti ni padel na rodovitna tla. In na vsakem koraku se jima vriva vprašanje: Čemu vse to?

Pet dni je trajal naš pohod in vseh pet dni nas je navdajalo isto plemenito navdušenje in hrepenenje, ki je nekako zresnilo naše misli. Vsak dan smo jezdili skozi kraje, kjer je bil doma ta ali oni tovariš. Tisti nam je seveda razodel in razkazal vse posebnosti in znamenitosti svojega kraja; dvigal je desnico, razprostiral kazalec: ta vas se imenuje tako, ta hrib pa tako; tu rodi dobro vino in tu zemlja še za oves ni pridna; tamkaj na hribu so pred leti ob hudi uri prestrelili oblak in je padla iznad oblakov na zemljo čarovnica, ki je imela poln predpasnik toče, a pod hribom leži vas, v kateri vaščana ne smeš vprašati, koliko je ura, ker bi precej mislil, da mu oponašaš borno vaško cerkev, ki nima ure v zvoniku; pa še dalje v hribih je cerkvica svete Radegunde, kjer je dvakrat na leto shod pravzaprav bolj za mlade ljudi, ki se tam shajajo in seznanjajo in domov grede prepeljavajo po gozdih; in pri sveti Radegundi je slišal nekoč propoved, v kateri je prosil duhovnik svoje mlade ovčice, naj pazijo na božji poti na svoje poštenje, da jih ne pojde s hriba doli več, nego jih je prišlo gori. In kar je oni veselega in žarečega lica pravil o svojem zavičaju, to je šlo od ust do ust, hipoma se je razširilo po vrstah našega škadrona. Prigodilo se je, da so takega srečnega človeka kje za krajem ceste pred vasjo čakali starši z vso rodbino, kateri so se pridružili tudi drugi vaščani; no siromak ž njimi govoriti ni mogel; dvignil se je na stremenik, namignil z glavo, pozdravil z roko in nasmejale se — to je bil ves njegov pomenek z domačimi. Polk se je kakor poprej pomikal dalje.

Z Damjanom sva jahala v eni vrsti. Bil je tiste dni zgovoren in vesel kakor vselej. Le kadar ga je kdo z uščipom spomnil ženeželnega očeta, njegovega bogastva in bodoče mačeha, se je razdražil, hlatal z glavo in njegov Aga se je jel kriviti pod njim.

Naposled se je naš škadron ustavil sredi slovenske vasi Črešnjevka. Objavili so nam, da v tisti vasi ostanemo več časa; ker se bodo v okolici vršile naše vaje, naj strogo pazimo, da ne zatrosimo ognja, in naj kmetom ne delamo pretiranih zahtev. Razposlali so nas po hišnih številkah. Z Damjanom sva bila nastanjena pri kmetu na kraju vasi. Pri hiši se je reklo pri Čajžu. Pa hiša ni dom konjenikov, njih dom je konjušna. Postavila sva konja v staje. Pred hlevnim pragom se je precej pojavilo troje moških bitij: prileten človek, otrok in mladenič. Priletni človek je kazal silno boječ in skrben obraz, ki je hotel zdaj zdaj vzklikniti: Ljudje božji, usmilit se me siromaka! — pa se ni domogel do tolike hrabrosti. Zato je brhki in krepki mladenič kazal veliko samozavest. Roke uprte ob bok, je nekako drzno in uporno gledal na vojaško silo, kakor bi hotel reči: Do takega junaštva se tudi sam še lahko popnem. Otrok se je tiščal priletnega človeka in njegove žive in smejele oči so kaj radovedno švigale po novih gostih; vse se jim je zdelo zanimanja vredno, na vsak najin korak in gibljaj so pazile. To so bili Čajževi ljudje: oče in sina. Ko so ti Čajževi ljudje zaslišali, da govoriva z Damjanom slovenski, so se ohrabрили ter stopili čez prag v konjušno.

»Dober dan!« sem jih pozdravil.

»Bog ga daj, vsem dobrim ljudem ga Bog daj!« je hitel odzdravljati gospodar.

»A to sva, dobra človeka sva!« je zavpil Damjan, odpasal sabljo ter jo vrgel s tako silo v kot, da se je zaprašilo tam, kamor je padla. Čajž je s strahom pogledal za sabljo in potem na dobra človeka.

»V vašo hišo so naju poslali in nadejam se, da bomo prijatelji,« sem rekel jaz, da bi vzbudil ugodno mnenje pri gospodarju. »Ali imate dobre vode za piti?«

»Vodo imamo, dobro, hladno vodo imamo. Teci, teci, Vorka, prinesi je korec gospodoma, s travnika prinesi čvrste vodice, naj se napijeta gospoda!« Vorka, mlajši sin Čajžev, je precej odšel, vesel, da ga je doletel tak imeniten posel. »Ta uličnica, ki teče tod po ulicah kraj mojega poslopja, bo dobra za konja, za piti hodimo pa na studenec na travnik. Pri nas vama bomo postregli, s čimer moremo, le sena za konja vama ne morem dati, ker ga skoraj vsako pomlad sam kupujem. Moje seno tudi ni za vojaške konje; odkar je na travniku volčec izpodrinil dobro bilje in deteljo, imam pusto seno.«

»Sena dobivava dosti; naši konji so ovsa siti,« je rekel nevljudno Damjan ter dregnil v bok svojega lepega rjavca, ki je na tak sunek poskočil z zadnjim delom života.

»No, no, no,« je viknil Čajž in odskočil. »Napasena konja imata. To je prav. Saj jaz ne morem postreči taki razvajeni živali, še s slamo ne. S slamo je pa tako, cesarska prijatelja — letos je ni. Po zimi nam je pozeblo tako, da nimamo ne žita, ne slame. Z listjem sem podstlal konjem, kakor je pač pri nas navada.«

»Tudi tako je dobro, oče,« sem dejal. »Ali za štiri pesti slame pa vendar imate, da ž njo odrgneva konja.«

»To pa. Idi, Šimen, in prinesi dva — tri otepe slame prinesi, da bosta imela gospoda na čem ležati.« Šimen, starejši sin Čajžev, se je leno obrnil in, razmišljeno gledaje po vrtu, je počasno korakal okoli ogla po otepe.

»Po vsej svoji moči vama bomo postregli in kot prijatelji bomo živeli skupaj. Kaj pa zaradi kuhe? Nekateri vojaki so izbirčni. Opoldne imata meso, lepo meso, od kite meso je prinesla od mesarja, no večerja — kaj bo z večerjo?«

»Večerja . . . hm . . . večerja . . . take potrate že nisem vaju,« sem dejal s težkim srcem in nerade so se besede valile izmed zob. Damjan me ni pogledal po božje.

»Tudi dobro, prijatelja naša,« je pohitel gospodar. »Saj večerja ni dolžnost, ali vendar . . . vprašam. Ako se človek opoldne naje mesa, res mu ni treba bogve kake večerje. Meso je krepčilno in tečno.«

»Čim manj ga je, tem tečneje mora biti,« je pristavil neprijazno Damjan ter vrgel zaprašeno sedlo v kot k sablji. Čajž je zopet obupno pogledal na Damjana.

»Nekaj bi vaju prosil, cesarska prijatelja, pa ne zamerita mi. Za svinjakom imam tri jablane, na katerih so začela jabolka ravno dozorevati. Lepo rdečkasto postaja sadje res, pa zavaljo tega še ni zrelo, o ne, ne. Če človek ugrizne v tako jabolko, se mu nakremži obraz in čeljusti mu gredo narazen. Vsako leto dam tista jabolka nekemu gospodu v Ljubljano; tja pred kvatrnim tednom mu jih ponesem. Zato bi vaju prosil, da bi branila svojim tovarišem, ko bi kdo hotel klatiti.« Že sem hotel ščititi vojaško čast in povedati Čajžu, naj si vsako nelepo misel o slovenskem vojaku izbije iz glave, pa premagal sem se. »Ne bojte se, oče! Ko bi vi imeli zlata jabolka za svinjakom, mi jih ne bomo klatili,« sem rekel, in nelepa misel se mi je vsiljevala o Čajževem očetu in njegovi postrežbi.

»Saj bi se ne bal zanja, ko bi bila zrela. Nezrelo sadje pa ni. Še zbolí človek od njega. Ampak precej tu gori za ulnjakom stoji stara hruška, brdovka ji pravimo, take dobre medene hrušice rodi in še jih bo precej gori; če tam sklatita katero, pa ne porečem ničesar.«

»Tudi hruške bova pustila na miru.«

»Oj dobra prijatelja sta mi prišla na kvartir, hvala bodi nebeškemu očetu! To se precej vidi, kaj je poštena domača slovenska kri. Ampak tri leta je tega, kar smo imeli na kvartirju tri ogrske huzarje. To je rod tatinski. Kakor bi spustil žive vrage okoli oglov, drugače ne morem povedati, tako so delali. Saj človek rad da, kar more utrpeti. O rad dam! Tisti trije razbojniki so mi pripeljali vsako popoldne svoje konje v moj vrtič in jih privezali k češpljam ter jih tam krtačili in gulili. Zdaj pa vprašam, ali je vrt za to, da šlapa in tepta po njem konjska podkev? Gledam tiste ljudi in si mislim: vso deteljico mi pomendraj, sadje mi otresejo in drevje mi omajejo. Pa sem se približal ograji pa lepo sem jih prosil, naj mi ne delajo škode, da krtači se lahko v konjušni ali pa pod napuščem. A kaj — nič ni pomagalo, kakor bi bil tnal govoril. Nekaj so žlobodrali in čenčali name, ubogali pa niso. Vse sadje so mi otresli in travo pomendrali.«

»In drugo pomlad so se nam posušili dve češplji,« se je oglasil za Čajževim hrbtom Šimen, ki je prinesel tri otepe slame in jih vrgel na tla.

»Da, tudi drevje se nam je posušilo,« je potrdil gospodar.

»Midva ne bova krtačila na vašem vrtiču,« je odgovoril suho Damjan. Šla sva vsak po dve povesmí slame.

»O tistih treh vrečah ste pravili?« je vprašal Šimen.

»Res, tri nove vreče so mi tudi ukradli.«

»Hoj,« sem se začudil, »kako je bilo pa tisto?«

»Rajnica moja je imela pleve za posteljo v njih spravljene tu-le pod napuščem. Kar so jih huzarji ovohali in odnesli v hlev. Imeli so jih po noči za vzglavje. No — sem si mislil — taka visoka glava rada na visokem počiva — in nič nisem rekel. Tisto jutro pa, ko so huzarji na vse zgodaj odjahali, vidim tiste pleve po vsem hlevu raztresene, vreč pa nikjer. Bežim proti cesti, kjer so se bili huzarji postavili v vrste, kričim in tantigujem, pa predno sem bil pritekel na cesto, je zdirjala neznanska druhal in več je nisem videl. Moja rajnica je dva dni jokala po plevih in vrečah.«

Z Damjanom sva s slamo enomerno gulila zapotena konjska hrbta, tiho se smejoč ubogemu gospodarju in navihanim huzarjem.

Povrnili se je Vorka s svežo vodo, ves zasopel. Njegov čvrsti obraz je gorel veselja, katero mu je pričiniła zavest, da postreže možem, ki so prišli na konjih. Z Damjanom sva se šla napit na prag. Takrat se je pojavilo novo bitje pred konjušno. Ko naju je poživila in okrepila sveža voda, sva dvigala oči v novo bitje in razžarila so se nama lica in zasadila se je dobrovoljnost v srca.

»Stric, prišla sem vprašat, ali bomo mi prej južinali, ali bosta prej« — je vprašalo tisto novo bitje v ženski obleki ter površno pogledala na naju.

»Ali je oboje že pripravljeno, Marica?«

»Oboje.«

»Kaj kuhaš možema v juhi?« je vprašal Čajž po strani in po tilhem.

»Ješpren.«

»Ješpren? Kam pa misliš, Marica? Ješpren je trda jed, ni za cesarski želodec. In ječmen nam letos ni obrodil.«

»Bo pa drugo leto,« je odgovorila Marica z glasom vsemo-gočnega gospodarja in vsevedne Sibile.

»Krompir kuhaj, ki se nam je obnesel. Moža sta ga vajena in nista nič izbirčna ter vesta o čem se živi na kmetih. Nista prišla iz dežele mažarske.« Čajž se je obrnil k nama. »Tistim huzarjem sem bil dal zvečer skuhati krompirja v oblicah. Kaj menita, da so jedli? Nič. Eden je zgrabil skledo in jo vrgel za mojo rajnico. Takšen živinski rod je bil to!«

»Kradli so pa le krompir in ga pekli,« je pripomnil Šimen.

»O tisto pa: kradli so krompir in koruzo so kradli in pekli, pa plot so mi podrli ter požgali. Bog nam ne pošlji več takih nerodnih ljudi k hiši!«

»No, Aga, sin vražji!« je klel Damjan na svojega rjavca, ki je bil zelo nemiren, kadar mu je švigalo povedmo preko križa.

»Ni v najmanjši stvari se ne boste mogli pritožiti čez naju,« sem zatrjeval Čajžu, ki je sivo zrl na rohnečega Damjana. »Svoje predpise pozna in kar ni najino, to pustiva na miru. Ni se vam treba bati za nobeno stvar, saj sva domača človeka. Kar se vam je nekoč pripetilo s huzarji, iz tega ne smete sklepov delati na vse vojaštvo.«

»Za Marico skled ne bova metala,« je pristavil Damjan, smeje se preko svojega konja deklici, ki je vsa orudela z jasnimi, čudečimi se očmi gledala na mojega tovariša kakor v zahvalo za njegovo preračunjeno opazko.

»I no, Marica, bomo pa domačini prej jedli,« je rekel po kratkem premisleku gospodar. »Cesarska prijateljja vem da ne gresta od konj, dokler ju nista opravila in napasla. Pri njih je tako, da gre žival pred človekom, in to je prav. Od njih se učite! Le idimo, da pridemo prej k delu!«

Čajzevi ljudje so se odpravili v hišo. Pravijo, da pred imenitne dogodke pada njih senca. Odhajaje je Marica prav globoko pogledala na Damjana. Ta pogled se mi je zdel tako važen, da ga nisem mogel prezreti.

»Na najboljšega gospodarja menda nisva naletela,« sem govoril tovarišu. »Ves čas bo gledal za nama, če mu kaj ne pofuliva. Skraja se je kazal boječega, a kmalu se je osokolil in razgovoril pa vedno je namikal na kradež, ko da so naju poslali sem, da ga oskubeva do golega. Si slišal?«

»Slišal. Todi so ljudje revni in nimajo bogvekaj dati vojaku. Tudi brez njih dobrot prebijeja.«

»To je res.«

»Nu dobro je, če je. Bo pa morda Marica na najini strani,« je tolažil Damjan sebe in mene.

»Ali kaj poznaš ljudi todi?«

»Nič. Moj dom je že za nama v drugi dolini in tukajšnjih vasi še po imenu vseh ne poznam. Tako sodim, da imam odtod kake štiri ure do doma.«

»Ne pojdeš nič domov?«

»Nič. — No, Aga-zgaga, da bi te sto vragov!« Damjan ni rad slišal, če se je govorilo o njegovem domu, dasi je sam vedno sanjaril o njem.

Pri Čajžu sva se hitro udomačila. Precej prvo popoldne sva se seznanila z njegovim poslopjem, vrtom in njivami. Vorka, ki je gnal krave na pašo, nama je vse razkazal. Videla sva tisto hruško, katere medeno sadje nama je Čajž dovolil klatiti. »Lahko je bilo lisjaku, pokazati svojo radodarnost,« sem rekel Damjanu, ko sem zvedel, da stoji drevo na sosedovi zemlji, in nisem videl ni ene hruške na njem. Smejala sva se in mu želela huzarjev. Sicer sva se pa hitro privadila Čajža, ker naju je v njegovi hiši objelo ono kmetsko in pastirsko življenje, v katerem sva se v svojih otroških letih gibala in kamor so stremile najine želje. Čim huje je pritiskal službeni jarem, tem bolj so uhajale misli nazaj v čase prve mladosti. Zdaj sva zopet videla poleg sebe tisto idilsko življenje, ki je po svojih ciljih popolno nasprotje vojaškemu življenju. Malo sva imela prostih

ur, in to samo časih proti večeru, pa tiste sva živela, kakor bi bila doma pri svojih ljudeh. Hodila sva na njive, travnike in v gozde k delavcem. Če je bilo blizu tja, šla sva oba, če je bilo daleč, je moral ostati eden doma pri konjih, drugi je šel sam. Čajž je sicer pazil, in to prav po nepotrebnem, na svoje stvari, dejal vse svoje pre-mično blago za ključalnice in zapahe, štel svoje sadje, po strani gledal v najine skleda, če se ne dela potrata z živili, no vseeno sva se v njegovi hiši počutila dobro. Četudi se je razgrinjalo na široko pred nama kmetsko življenje, sva čutila vendar tudi pezo svoje službe. Damjan je dal nekak dušek temu čutu. Navadno je, da začno vojaki, katerim teko že poslednji meseci njih službe, šteti dneve, ki jih še ločijo od domačih krajev. Ponosni so na to, da so že stari vojaki in da se mora čas njih službovanja že meriti po dnevih. Da bi bila ta prijetna okolnost njim samim vedno pred očmi in javna in jasna mladim tovarišem, napišejo število dni, katere morajo še služiti, na kak javen kraj, tako da je vsakemu vidno. Zato se vidi o poletnih mesecih v vojaških prebivališčih tu in tam na steni ali vratih oglati in okorni napis: Še toliko in toliko dni! Vsak dan se številka popravi, to je zniža za enotko. Nekateremu se zdi nazorneje načrkati si primerno število čark. S kakim zadostnim ponosom izbriše potem vsak dan po čarki! To je pač znamenje, da se je še malo priljubila takozvana »ljudska vojska« narodu samemu. Takšnih čark si je načrtal tudi Damjan na hlevna vrata. Kedar sva prijezdila vsa prašna in zapotena z vaje domov, je vzdihnil gledaje na vrata: »Še devetintrideset dni! Še osemintrideset dni!« Po takem vzdihu mu je bilo laže pri srcu.

Da ni Marice, postala bi morda osorna s Čajžem, ne mogla bi strpeti njegove neizgubečnosti. Marica je bila edina ženska v hiši in gospodinja. Čajž, njen stric in varuh, je bil, dasi nerad, pod njenim vplivom. Kar je ona rekla in storila, to je navadno obveljalo. Včasi varuh ni bil povsem zadovoljen z njeno mislijo glede gospodinjstva, zmajeval je z glavo, imenoval jo trmasto, ali to ni upognilo njene volje, ki je šla svojo ravno pot. Prijatelja nista bila; on je nekako nerad izvrševal njeno voljo, nerad se pokoril njeni oblastnosti, in tudi ona se je kazala, da nerada biva pri njem. Vendar kakega očitega sovraštva med njima nisem videl. No, kakšno dekle je bilo to! Treba jo je bilo videti pri delu. Zdelo se mi je, da se ona po-prime najrajša moških del, kjer lahko pokaže svojo silo in prevago. Nekoč jo je videl neki podčastnik našega polka, Tržačan, ki je na daleč v okolici delal svoje študije o kmetijskih ljudeh, posebno pa

o ženskih, kako vodi brano na njivi. Pri tem delu so se odlikovali njeni udje s tako gibčnostjo, s tako bistroto se je nesla za brano in tako izlahka in spretno jo je pritegovala in odnašala, da Tržačan ni mogel odmakniti očesa od nje. In rekel je tisti Tržačan, da le mestne gospodične umejo tako harmonično poigravati z životom, in sicer tiste, ki so se temu priučile na lawntenis-igrišču. Tržačan je morda preveč videl in pretiraval, pa jaz postavim njegovo sodbo semkaj, ker je prišla iz ust visoko postavljenega človeka, dasi je neumestno prisposodabljati težka dela kmetskih deklet praznim zabavam mestnih gospodičen. Pa tudi njena srčna dobrotà se je lepo izkazala pred nama. Naj je Čajž še tako pisano gledal na najine obede, ki so bili tečni in obilni, naj je vzdihoval ob najinih večerjah, ki so bile vseskozi času in stanu primerne, vsi pojavi gospodarjeve skoposti niso motili deklice pri njeni srčni postrežnosti. Vkljub temu pa ji skraja nisva izkazovala prevelike prijaznosti: jaz sem bil še nezkušen, v službi potr, sentimentalen človek, torej nesposoben, da bi gostolel pred žensko, Damjan pa je bil pogosto razdražen in če ne hud, pa vsaj čemerin in malomaren. Kmalu pa se je prepetilo nekaj, kar je mene navdušilo, Damjana pa do kraja pogrelo za deklico. Imela sva takrat priliko počutiti se Maričini neustrašljivosti.

Bilo je neko popoldne kmalu po najinem prihodu v vas, da sva morala iti k sprejemu konjske krme, ki se nam je pripeljala z bližnje postaje. Za najine odsotnosti si je bil snel Damjanov rjavec uzdo in ušel iz hleva. Povaljal se je po trati, potem je dirjal okoli Čajževih poslopij, hrzal, priskakoval in bil z zadnjima nogama. Ko so ga Čajževi ljudje videli hruti okolo oglov, so se razpostavili ob prosu za hišo in ob zelniku na koncu hiše ter mahali z rokami in ga odganjali, da bi jim ne delal škode po setvi. To mahanje je žival še bolj razburilo; podila je svinje in kure, pasoe se po trati in nevedoe, kak demon se žene za njimi, in kazala svojo elementarno silo in divjaško naturo. Igralo se je takrat sosedovo otrooe sredi odprte vrzeli, ki je držala s Čajževega vrta k sosednji hiši. Ker rjavec nikjer ni našel odprte poti v širno polje, je dirjal proti vrzeli. Marica je šla baš s škafom perila z ulic. Na prvi pogled je spoznala, da je položaj opasen za otroka, vsaj po njenem mnenju. (Konjeniki vedo, da plemenita konjska žival z veliko opreznostjo vihra prek človeških teles in se jih nikdar, če se more ogniti, ne dotakne s kopitom). Da bi zaprla pot rjavcu, je skočila, spustivši škaf na tla, k vrzeli v tistem hipu, ko je bil konj že pri vhodu. Kakor levica se je vrgla na razjarjeno, sopečo žival, z eno roko je zgrabila za

grivo, z drugo za nozdrvi. Preplašeni konj, hoteč se oprostiti železnih pesti, je skočil v stran, a tu je trdo zadel ob ograjo. Pogreznil se je v sprednji nogi ter obstal kakor omamljen pod silnimi rokami. Tega prizora sva bila priča z Damjanom, ker sva se baš tisti trenotek vračala po ulicah gori, obložena s senom in ovsom. Vrgla sva krmo na tla. Damjan je skočil h konju, jaz v konjušno po uzdo. Za hip je bila ognjevit žival, ki je nemirno kopala s prednjima nogama, v naši popolni oblasti.

»Tebi je Bog dal v svoji prvi misli moško silo in odločnost, a ne vem, zakaj te je potem izprevrgel v žensko,« sem rekel srčni deklici, nadevaje rjavcu uzdo.

»Kaj takega še nisem videl,« je dejal Damjan, »k mojemu konju še v stajo ne gre rad vsak vojak.«

»O kaj ste mislili, da sem tako boječa,« je govorila deklica, smeje se in popravlja ruto na glavi.

»Tega nisem mislil. Hvaležen sem ti, da si ga udržala. Imel bi sitnosti, ko bi bil ušel. Ne bila bi ga zmagala, da ni butnil ob ograjo in se omamil. Kdor je to videl, tega ne bo pozabil izlepa. Hvalo ti vem.« Živ izraz priznanja in hvaležnosti je sijal v njegovih očeh.

»To ni bilo kaj posebnega.«

»Enkrat mi je že ušel, in šele drugi dan so ga ujeli kmetje štiri ure daleč od Maribora. To je takšen potepin, grdin, cigan, hudič. Hoha, Aga, na-na-na, haaa!«

»Lepo se vam poda, kadar sedite na konju, zato sem vam ga ujela, da vam ne bo treba peš hoditi. Uhaja vam pa zato, ker mu preveč kolnete,« je menila Marica in šla po svoje perilo.

Obkrožili so naju Čajževi moški. Gospodar je zmajaval z glavo, kakor bi se v mislih čudil takšni neustrašnosti, Šimen je pokazal svojo pogumnost ter šel po vratu potrepat rjavca, ki se je razburjenosti tresel po vsem životu, Vorka je prebrnil kozolec, vesel, da je bil priča take gonje, potem se je skobalil na ograjo, da bi bolje videl, ako bi se zgodilo še kaj.

O tem dogodku sva se z Damjanom večkrat pogovarjala. Konec teh pomenkov je bila trditev, da deklice, podobne Marici, ni daleč na okoli. Posebno je to trdil Damjan. On je celo svojemu rjavcu govoril o tem. Nasul mu je v žleb ovsu in sedel k njemu v žleb. Aga je imel navado, da je pri zobanju z gobcem otepaval po strani in po nepotrebnem trosil oves v stajo, zato je trebalo paziti nanj. Konj hrza in zoblje, Damjan sedi pri njem v žlebu. In tako govori

moj tovariš svojemu konjskemu tovarišu: »Ti si mi pravi junak, cigan ti vražji. Ženska te strahuje. Kako boš prodril sovražni karé, celo vrsto bajonetov, ako si daš zapreti pot in puliti grivo slabotnemu dekletu. Kaj bo, kadar bodo bliskale brušene sablje pred tem tvojim zlatorjavim čopom in žvižgale krogle okrog tvojega gospodarja, če izgubiš pogum pred žensko pestjo. Vidiš, kakšna je tvoja konjska pamet, ti umazanec ciganski! Pred Čajževa punco se pogrežeš v kolenih. Tebe, ki letiš kakor ptica pod nebom, ujamejo bele ženske roke. Sokola je užugala golobica. Oj ti vrag rjavi, neumni! Fej! Veliko zgago si mi naredil. S teboj se več ne morem ponašati, Aga-zgaga! Fej te bodi!«

In Damjana samega je ujela Čajževa punca. Od tistega dne se je začel prav zanimati zanjo. Pri kosilih je postal zgovoren, pri večerjah dovtipen. Hitro je bil spazil ves dnevni red Maričinih poslov. Vedel je, kdaj je deklica v kuhinji, kdaj ponese krmo živini, kdaj pojde mlest, prat, po vodo ali po drva. Če je le mogel, je izpregovoril par besed ž njo. Ona se ga ni ogibala. Okolnost, da so postali njiju medsebojni odnošaji skoraj namah nekako trdni, njiju medsebojno vedenje domače, prijateljsko, ta okolnost mi je pričala, da je med njima že nekaj dogovorjenega, dognanega in jasnega, a nič nisem videl in vedel kdaj, katero uro in pri kateri priliki se je njiju razmerje tako zelo zblížalo. Nisem si upal vprašati o tem Damjana. On bi se bil gotovo nevoljen obregnil na tovariša, ki je šele začel služiti cesarja, pa se že drzne prodreti v skrivnosti moža, ki ima le nekaj nad trideset čark na vratih konjušne. Zapazil sem, da hodi Marica pogosto na ulice umivat si nogi, da se je začela tudi v delavnik bolje in skrbneje oblačiti. Ko sva sedala zgodaj zjutraj na dvorišču na konja, je bila gotovo ona kje blizu, da dobi najin pozdrav, ko sva se vračala od vaj domov, je šla navadno s škafom mimo naju po vode. Rada je videla Damjana na konju. On je bil res gibčen in spreten jahač, nič zvezanega in neokretnega ni bilo na njem, in kadar je trebalo, je šel njegov rjavec iskro pred njim, kažoč sebe in svojega gospodarja v prikupljivi podobi. Marica je kar strmela vanj.

Samo enkrat, bilo je nekega večera, sem slišal med njima daljši pogovor. Z Damjanom sva čistila svojo opravo pred hlevom, Marica je stala na ulicah v vodi in si umivala nogi.

»Dan se nagiba k večeru in kmalu ga bo konec, hvala Bogu! Lahko ga za vselej izbrišem iz števila svojih težkih dni,« je rekel Damjan, prislonil očiščeno sabljo ob zid ter šel izbrisat čarko z vrat.

»Večkrat sem že gledala tiste vaše čarke na vratih. Kaj pomenijo?« je vprašala Marica z ulic, igraje z nogama v vodi.

»Te pomenijo nekaj dobrega, dekle. Petintrideset jih je še in te pravijo, da moram še petintrideset dni služiti. Vsak dan izbrišem eno. Tu na vratih imam svojo pratiko.«

»A jaz sem mislila, Bog ve kakšno učenost pomeni tisto.«

»Učenost ni, ampak račun je to, na katerega sem že dolgo čakal. V petintridesetih dneh bo do kraja izbrisan ta dolgi račun.«

»Kam pojdete potem?«

»Kam pojdem? Na Kranjsko pojdem orat zemljo, kakor so to delali moji predniki; in četudi bom moral trdo delati, vedel bom vsaj, za kaj se ubijam. Tudi sem pridem.«

»V Črešnjevek pridete? Le glejte, da ne pozabite!«

»Da, to veš, da pridem, in ko bi bile ne vem kakšne gore na poti. Črez sam Triglav bi prišel.«

»Pri nas najdete morda dosti novega, ako boste dalje odlašali s svojim prihodom. Stric se hočejo oženiti.«

»Ali res?«

»No.« Marica je s širokim pogledom obvela Damjana, kakor bi se te smejoče oči pasle ob vtisku, ki ga napravi njena novica na prijatelja. »Torej morate priti kmalu k nam, ako hočete najti vse pri starem.«

»Ti si že dolgo v tej hiši?«

»Tri leta, odkar so umrli oče in se je brat oženil na dom. Doma nisem hotela ostati, ker je prišla tuja ženska v hišo.«

»Oh te tuje ženske, te so vsakemu križ v njegovi rodni hiši, naj bodo že mačehe ali svakinje. Tako vedno slišim praviti.«

»Nova gospodinja je bila tako dobra z menoj, tako mehka, dobra in sladka, da je nisem mogla prestat. Vedno mi je razkazovala svoje škapulirje, božje podobice in naštevala odpustke, katerih je deležna, in vedno me je vabila na božja pota in mi hvalila samski stan in večno devišstvo, menda zato, da bi ji ostala pri hiši za deklo in da bi še svojo doto pustila na domu. Ta ženska se je tako zavzela za mojo časno in večno srečo, da mi je celo prigovarjala, naj ne nosim ob velikih praznikih peče. Taka potrata v noši je smešna in pregrešna, pa draga in od samega vraga — tako me je učila ta mila Jerica. Jaz sem se kmalu naveličala njene preračunjene dobrote in sem rajša potegnila k stricu, ko je umrla njih žena, za brezplačno deklo in gospodinja. Tu si nihče ne upa uganjati z menoj sitnosti s škapulirji, podobnicami in odpustki, in ob praznikih oblečem to, kar

imam. Pa tudi iz stričeve hiše se mi bo kmalu seliti. Nove gospodinje tukaj nočem čakati.«

»Kam se obrneš potem?«

»Ne vem še, kam. Svet je širok. K bratu ne grem, kamor bi lahko šla. Drugim ljudem ne maram služiti. Gledala bom, da postanem sama gospodinja. Doto imam.«

Taka beseda je ugajala Damjanu. Stopil je na kraj ulic. »Jaz pridem precej sem, ko se iznebim te službe,« je dejal tiho.

»Ali domov ne pojdete?«

»Tudi tja pojdem, k sestri pojdem.«

»Staršev nimate več?«

»Očeta še imam. In kakor tvoj stric, tako bi se tudi moj oče še radi oženili. Pisano mater bi nam radi pripeljali v hišo, a otroci je ne maramo in se bomo temu ustavljali, kolikor bomo mogli. No ko bi se morali podati očetu, potem tudi jaz ne ostanem več v domači hiši.«

»Takšen čvrst fant bi se pa vendar ne smel bati pisane matere. Jaz bi se svoje svakinje prav nič ne bala, ko bi bila tudi huda,« je rekla Marica, drgaje nogo ob nogo, dasi na njih ni bilo najmanjše nesnage.

»Pa le nisi hotela ostati doma. Jaz se pisane matere ne bojim toliko, da bi bežal pred njo, ali meni ni potreba ostati doma in gledati, kako mačeha napeljava vodo na svoj mlin. Hvala Bogu, toliko dobim iz doma, da si lahko poiščem svoj kot in vzamem svojo gospodinja,« se je pohvalil Damjan. Marici je srečen smehljal letel po obrazu. S priučeno sramežljivostjo je pogledala na svojo drobno nožico, ki je, kakor bi namenoma zdaj pobrbala po blatu, potem se zopet okopala v bistri vodi.

»Vaš govor razodeva, da niste daleč od tod doma. Od kod ste?« je vprašala, dvignivši razžarjeni obraz k Damjanu.

»Daleč ni do mojega doma. Kake štiri ure bode. Iz Črnega dola sem.«

»Iz Črnega dola?« je ponovila deklica, čudeč se.

»Kaj veš, kje je naš Črni dol?«

»Tam še nisem bila, slišala sem pa že dosti o tistem kraju.« Tu se je Damjan razprostrl o Črnem dolu in, hvaleč tisti kraj in njega prebivalce, se je skoraj zasolzil.

»Kje so si vaš oče izbrali svojo nevesto?« je prekinila deklica njegov hvalospev.

»Sestra mi je pisala, da daleč nekje od doma, ali kje, tega ni povedala. Moj oče so konjski prekupec in kupčujejo daleč okoli. Vse gorenjske, dolenske in tudi hrvaške kraje obhodijo. In na eni taki poti so naleteli nekje na žensko, katero hočejo pripeljati na dom. Tako piše sestra.«

»Je li mlada tista ženska?«

»Sestra piše, da mlada. Dekla menda.«

Nastal je premolk. Damjan je pobral šibico, s katero je začel biti ob škorenj, kar je kazalo, da ga obhaja razdraženost. Marica ga je jela pazno motriti. Njeni nogi sta zastali v vodi, njeni roki sta tesno tiščali tanko krilce h kolenom; vsa je bila podobna nepremičnemu, vzornemu kipu. Strmé v mladeniča, je vprašala s tihim glasom: »Vi ste podobni svojemu očetu?«

»Ljudje pravijo da, ali jaz tega ne vidim. Jaz ne poznam samega sebe.«

»V našo vas hodi mož iz Črnega dola. Spominjam se, da je pravil tisti mož nekoč pri nas, ko je žrebeta kupoval, da ima sina pri vojaki, pri takšnih, kakor so zdaj tu. Črč mu pravijo. in vi ste mu nekoliko podobni.«

»No, to so moj oče, konjski prekupec. Mi smo Črčevi iz Črnega dola. Doma mi pravijo Črčev Tone, pri vojaki me kličejo za Toneta Damjana.«

»Slišala sem, da se tisti mož, torej vaš oče, ženi pri mladi deklici v naši vasi.«

»Kaj hudiča — tukaj se ženijo, v Češnjevku? A to bi rad poznal, tisto Uršo, ki se jim hoče obesiti na vrat. No, to mi moraš pokazati, Marica.« In čudoma se je prijel Damjan za glavo, snel kapo ter jo vrgel v mejo. Marica je z veliko zadovoljnostjo gledala na to kratko ostriženo glavo s krepkimi moškimi potezami, gladkim čelom, lepim nosom in švigajočimi očmi.

»V kratkem boste spoznali tisto Uršo. Potrpite še en dan ali pa dva!«

»No, to sem res radoveden. Ko so sestri dali doto, so ji obljubili, da še eno doto dobi, kadar se bodo odpovedali gospodarstvu. Dolgo bo sestra čakala druge dote. Dva Črčeva sina sva pri domu, ki ne marava, da bi nama mačeha rezala kruh. In tako pravi Črčev Tone, ki nosi v svoji glavi pameti za pet drugih: Če se hočejo oče v drugič oženiti... no... se ve... oni so gospodar... in če stvar po pameti premislim, mi jim res tega ne bomo mogli ubraniti. Ali zakoni so tudi za otroke in po teh zakonih bomo za-

htevali svoje deleže iz našega lepega grunta. Z bratom sva se dosti natrpela na gruntu in sva pomagala, da smo ga lepo povzdignili, zato menda po pravici zahtevava plačila in da ne bo najina druga mati, ki je morda mlajša od mene, žela vseh sadov najinih trudov. Kakor pravim . . . nič ne rečem . . . ako imajo oče res še tako mladostne skomine, naj se oženijo, ali od tistega dne, ko pripeljejo svojo izvoljenko, ne bo v domači, v Črževi hiši prostora zame in za njih šavro-mavro.«

Marica se je burno posmejala. »Slišite, ne sodite preostro mlade deklice, katere še ne poznate. Morda ona ne bo samo žela vaših sadov, morda vas ne bo sovražila, saj vse mačehe niso hude in gra-bežljive. Prorokujem vam, da vas bo tista rada imela in vam urezala vselej večji kos kruhu nego vašemu očetu.« Samo zaljubljeno naga-jivost je bilo brati na njenem licu ter globoko paznost, kakšen učinek delajo njene besede na mladeniča, in v njenem glasu, ki se je lil zvonko in odločno, se je javljala neka slabo brzdana razburjenost. In baš tako odločno je bil njen lepi in smeli pogled vpert v prijatelja.

Damjan je pobral kapo. »To, kar si zdaj rekla, se ne bo zgodilo ne danes, ne jutri. Meni mačeha nikdar ne bo rezala kruha. Čržev Tone si s svojim deležem sam zasnuje svoje gospodarstvo.«

»O to se lahko zgodi, da bo vas imela tista deklica rada. Jaz poznam ženske. Le dobro si zapomnite, kar vam pravim, in ne mislite tako hudo o njej, vi strašljivec!« Rekši je skočila z ulic in stekla mimo mene proti hiši. Ves njen obraz je gorel in se tresel smehu in razburjenosti.

(Konec prihodnjič.)

Sneg pada . . .

Sneg, beli sneg na cesto tiho pada . . .
Kaj ne, lep dan, sosedka moja mlada?

Skoz okno tam strmiš v tá metež snežni.
Zamišljen je obraz tvoj blede, nežni.

Sneg, beli sneg med nama tiho pada . . .
Jaz v tebe sem zamišljen, deva mlada.

Kiribejevič.

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

III. Batak.

(1.—5. maja 1876.)

„... Чуеш ли, какъ плачатъ сиромаси?
За тозъ гласъ ми копнѣе душата...
Тамъ, дѣ земя гърми и тъмне
отъ викове страшни и злобни...
Тамъ, дѣ е се съ кърве обляно...“
Христо Ботевъ.

»**H**ej, vstani, dvigni se, Baták!
Kaj nisi tudi ti junak? . . .«

Odkod tá klic? Odkod tá glas,
ki drami tiho gorsko vas
iz tisočletnega mi spanja?
Vihár li je z Rodopskih gor,
ki ščuva selo na upor
in k borbi strašni ga priganja?
Prispel li smel je kak hajduk
v ponočnem, tajnopolnem mraku
bodrit sobrate vas v Bataku,
da rešite se robskih muk?
Je li pomladnja sapa maja,
ki vzbuja te, zaspana raja? . . .

Odkod poziv, odkod tá glas —
ne vpraša več samotna vas.
Zasvital je usodni dan!
Nabasane se puške same
junakom dvigajo na rame
in handžar sam se sili v dlan.
S sosedom sosed le šepeče,
oči le govore iskreče
in roka govori z rokój,
ki drug jo drugemu podaja.
Vsak čuti tajnost v dnu srcá,
ki je nikomur ne izdá.

Vsak sluti: nekaj tam prihaja . . .
In temno vsak na dom zre svoj,
krepkeje stisne handžar svoj.

Soparen dan je, težek zrak.
Kdaj za gorami se zabliška?
Ko pred nevihtoj že pritiska
grozeča mōra ves Batak . . .
A kratek bojni je načrt:
»Svoboda zlata ali smrt! . . .«

* * *

Priplaval črni je oblak,
ki točo vsuje na Batak.
To ni oblak z nebá višave,
a turške čete tisočglave
prihrule so izza goré,
krog sela se utaborile,
izhode vse mu zaklenile . . .
Gorjé, Batak, ti zdaj, gorjé!

Že privihralo v tiho selo
Turčinov pestro je krdelo.
Sám Ahmed paša tam stoji,
vaščanom zbranim govori:
»Vsem milost! . . . Las vam ne skriví se,
uporstvo vsem vam odpustí se,
če koj se spokorite mi,
orožje izročite mi! . . .«

In paša čaka, suče brke,
poglede meče svoje mrke
po selu. Sivec hrska mu,
s kopiti bije, brska mu
in z jezdecem se smelo vzpenja,
rezgeče, ognja poln, življenja . . .

Nikár ne daj, nikár ne daj
orožja dušmaninu, raja!
Turčín lokavi te zavaja!
Orožje last je, tvoja čast,
in Ahmed ti nastavlja past . . .

Orožja mu nikar ne daj! . . .
A kdor svetuje ti drugače,
o raja, ta je Iškarjot!
Kar pravi ti, so le zvijače!
Turčinu tvoj izdaje rod! . . .

* * *

V dolino pada nočni mrak,
zavija v črni plašč Batak.
V šatoru se grohoče paša:
»O, tá neumna raja naša!
Orožje izročili so,
nam v tabor ga zvozili so!
Kako so se zahvaljevali!
Življenje sem jim daroval! . . .
Pred mano v prahu so ležali . . .
Kdo tukaj bi se ne smejal?
Té sužnje duše! . . . Táki so!
Robjé povsod enaki so!
Pretepaj jih, v obraz jim pljuvaj!
In brcaj jih, teptaj in suvaj
in vihti jim po hrbtih bič —
o, to ne dé, ne škodi nič!
Le reci jim besedo sladko,
obetaj vse jim, nič ne daj!
In tí spoznaš njih pamet kratko,
spoznaš njih suženjski značaj!
Spet bode rada te imela,
vse hlimbam tvojim bo verjela
tá raja abotna! . . . Haha!
Je vredna boljše li usode?
Ah, prej mirú nikdár ne bode,
da vsa namah se pokončá! . . .
Dovolj! . . . Tovariši naprej!
Vsak bašibozuk hrabri glej,
da raje več — osvobodi mi,
z junaštvom sám se proslavi mil . . .«

* * *

In planili so v vas Čerkesi,
med krotko rajo divji besi.

Na desno stran, na levo stran
že seka, kolje jatagan.
In v jasno noč vzdih, krik in stok
od mož odmeva, žensk, otrok
in kri v potokih teče vroča . . .
Čerkeski nož divjá, morí . . .
Umreti mora, kar živi! . . .
Preiskana je vsaka koča . . .

Čarobna noč, ti majska noč!
Prirodo giblje tajna moč,
praznuje sveti god vstajenja.
Ah, vse brsti in zelení!
Kdo zdaj se pač ne veseli
pomladi svoje in življenja! . . .

A v majsko noč, v pomladnjo noč
od cest odmeva in iz koč
umirajočih zdaj hropenje
in k zvezdam gor puhti trpljenje . . .
Al nič ne vidiš ti, nebó?
Kaj gluho tvoje je uhó? . . .
Zaman! Zaman! . . . Ah, krik robóv
ne sega nikdar do bogóv . . .
Če pod bodalom rob umira,
nebó nad njim oči zapira . . .

Kdaj mir v Bataku bo nocój?
Skončala, smrt, že pir si svoj?
Glej, kraj vasi ob cesti tam
vaščanov poln je božji hram.
Kako so vsi na glas molili,
Bogá so na pomoč prosili!
»Svetnik-patron, ti brani nas!
da nihče tu ne rani nas!
Usmili se nas, večni Bog!
Usmili naših se otrok! . . .
O, Kristus! . . . Allah! . . . Ljuti besil!
Čerkesi že so tu, Čerkesi! . . .«

Na desno stran, na levo stran
že kolje, seka jatagan . . .

In krik in jok se v noč razlega,
do zvezd polnočnih gori sega . . .
Glej strah in grozo v teh očéh!
Drgét, trepét po udih teh! . . .

* * *

Nad selom vzhaja jutra žar
in maj razliva ves svoj čar.
Batak je miren . . . Vse minulo! . . .
Trpljenje strašno je odplulo
na veke ko mrzličen san.
Oči ne zró nič več boječe,
srcé nobeno ne trepeče,
nič več ne čuti smrtnih ran.
Iz ust jim več ne slišiš stoka.
Nič več ni vzdihov, nič več joka . . .

Skrij danes, solnce ti, svoj žar!
Kaj Batačanom mar tvoj čar!
Po ulicah sedaj vaščani
ležé postreljeni, poklani.
Leží tam mlad in čil junak
in zraven starčka dete vznak.
Cvetoče deve, mlade žene
oskrunjene in pomorjéne . . .
Takó po njivi k snopu snop
žanjíc je porazmetal trop.

In v cerkvi vaški krasni tam
svetnik-patron s prestola sám
pred sabo srenjo svojo gleda —
krvava, mrtva trupla bleđa . . .

In solnce gleda iz višine
na okajéne ruševine.
Ko grob Batak molčí, molčí . . .
In sivi dim se v zrak vali . . .
Vran, jastrebov pa jata mračna
nad selom kroži plena lačna . . .

A. Aškerc.

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

Srbsko ministrstvo prosvete in cerkvenih poslov je izdalo leta 1899. obširno knjigo pod naslovom: »Statistika nastave u kraljevini Srbiji za 1894./95. školsku godinu sa četiri kartogramami i osam diagrama. Beograd. U državnoj štampariji kraljevine Srbije«. 1899. 4°. CLXXXI + 247 strani tablic. Ta statistika je nadaljevanje dosedanjih del te vrste, ki se ponavlja vsakih pet let ter svedoči o skrbi ministrstva prosvete, da se pouči ne samo srbska publika o stanju šolstva, nego tudi inozemstvo, ker so poglobiti podatki objavljeni tudi v francoskem jeziku. Knjigo je po službenih podatkih sestavil Z. R. Popović, statističar ministrstva prosvete in cerkvenih poslov. Knjiga obseza predgovor in uvod, potem naredbe in statistiko raznih šol. Potem slede tablice o statistiki raznih šol, o zgradbah osnovnih šol in o izdatkih občin za osnovne šole. Štirje kartogrami predočujejo razmere osnovnih šol, ravno tako razmere nastavnikov (Lehrindividuen) in dijakov do stanovništva, ter pohajanje šolske dece v predpisani dobi; 8 diagramov pa predočuje opuščanje in pohajanje šol, uspeh dijakov, zanimanje dijaških roditeljev, dijake meščane in seljane, stanje šolskih zgradb, nastavnike osnovnih šol in dijake osnovnih šol od kmetiških roditeljev in ostalih zanimnikov.

Iz te zanimive knjige hočemo podati čitateljem najvažnejše točke, ker si bodo potem lahko osnovali sliko o kulturnem napredku Srbije. Ker ni pričakovati tako kmalu novega statističnega izkaza in ker se rezultati v kratki dobi ne morejo temeljito izpremeniti, zato naj se oslanjajo podatki na rezultate, objavljene v imenovani statistiki. Vendar opozarjamo čitatelje na dejstvo, da je v srbski kraljevini, kakor v politiki in državnem življenju sploh, tako tudi v šolstvu malo stalnosti. Vsako ministrstvo — in ta se v Srbiji menjajo jako često — izkuša oživitvoriti svoje nazore tudi na šolskem polju. Vse javno življenje še vedno vre in se ni konsolidiralo, tako da tudi temelji šolstva niso tako čvrsti, da bi mogli brez škode prenašati državne premene. Najmanj je podvržena premeni velika šola. To je jasno. Znanost je neodvisna od političnih homatij. Tudi osnovna šola ni toliko predmet strankarskih prizadevanj, ker je

končno smoter vsake osnovne šole, da se deca nauči pisati, čitati, računati in peti. Kakor v vseh deželah in pri vseh narodih so srednje šole ono poprišče, kjer se polaga temelj obrazovanosti, ki se osniva na različnih fundamentih ter razvija v različni smeri. Tudi Srbija je doživela in doživlja boje med klasicisti in realisti. Na tem poprišču so se vršili tudi boji med zastopniki ženske ravnopravnosti in njih nasprotniki, poskušali so se slavofili in zapadnjaki itd.

I. Velika šola.

Velika šola nadomešča v Srbiji univerze starih kulturnih narodov. Jasno je, da zadatek velike šole ni povsem enak zadatku zapadnih univerz. Dočim so le-te v prvi vrsti gojiteljice eksaktne znanosti ter jim je vzgajanje uradnikov le postranski smoter, je srbska šola najprej zavod za obrazovanje uradnikov, učiteljev in tehnikov, katerih potrebuje država za redovito funkcijo državnega stroja. Velika šola ima torej tri fakultete, in sicer pravoslovni, modroslovni in tehnični fakultet. Rektor je bil l. 1894./95. g. Svetislav N. Vulović. Vseh profesorjev je bilo 42, učiteljev živih jezikov 2, učitelj risanja 1, potem 3 honorarni profesorji in 1 učitelj petja, torej vsega vkup 45 stalnih in 4 honorarni profesorji. Država pošilja darovite kandidate profesorstva v inozemstvo na visoke šole. Premnogo jih je v Parizu, potem v Berlinu, pa tudi v Švici in Rusiji, ter tudi na Dunaju se pripravljajo za to službo. Najstarejši profesor je bil 65 let star, najmlajši 27. Srednja starost profesorjev je bila 39,2 let. Služili so 4 po eno leto, 2 čez 30 let, povprečno vsak 11,1 leto. Iz Belgrada jih je bilo rodom 17, iz drugih mest Srbije 16, iz Avstro-Ogrske 9, iz Bosne 2, iz Pruske 1. Plače je imel eden 8000 dinarev (frankov), 5 po 7072, eden 7000, 2 po 6315, eden 5557,20, eden 5052, eden 5000, 6 po 4799,40, 18 po 4041,60, 6 po 3283,80, 2 po 3000, eden 2000,50, povprečno vsak po 4618,90 dinarjev. Honorarni profesorji so imeli plače po 2500 in učitelj petja 1200 dinarjev. Leta 1845. je bilo le 9 nastavnikov na veliki šoli, deset let pozneje že 16, čez novih deset let pa eden manj 15, l. 1875. pa 23, l. 1885 33 in l. 1895. 45 stalnih nastavnikov. Nekateri teh profesorjev so na dobrem glasu med učenjaki zapadne Evrope, posebno na pravniskem fakultetu. Pa tudi na filozofskem so nekateri znameniti učenjaki.

Vsak fakultet ima štiri letnike. Filozofski fakultet ima dva odseka, prirodno-matematiški in historijsko-filološki. Predavalo se je v prirodno-matematiškem odseku v 1. l. 7 predmetov, v 2. l. 8 predmetov, v 3. l. 9 in v 4. l. 10 predmetov, skupno v 1. semestru po

130 in v 2. semestru po 117 ur na teden. V hist.-filološkem odseku pa v 1. letniku 7, v drugem 7, v tretjem 10, v četrtem 9 predmetov, in sicer v 1. semestru skupno po 95, v drugem po 107 ur.

V prvem letniku prirodno-mat. odseka se je poučevalo iz javne higijene, matematike, kemije, v drugem iz matematike, geometrije, geologije, mineralogije, v tretjem iz filozofije, fizike, botanike in mehanike, v četrtem iz geografije, načrtne geometrije (*geometrisches Zeichnen*), fizike, astronomije in meteorologije.

Predmeti historijsko-filološkega odseka so bili v prvem letniku: javna higijena, grški in latinski jezik, slovanska filologija in geografija; v drugem letniku: grški in latinski jezik, občna zgodovina; v tretjem letniku: grški in latinski jezik, filozofija, južnoslovanska književnost; v četrtem letniku pa: grški in latinski jezik, južnoslovanska književnost, srbska književnost in arheologija.

Tehnični fakultet je imel v prvem letniku 10 predmetov, v drugem 12, v tretjem 15, v četrtem 12 predmetov, in sicer v prvem semestru po 157, v drugem po 183 ur na teden.

Predmeti pa so bili ti-le. V prvem letniku: javna higijena, matematika, kemija, mineralogija, risanje; v drugem: matematika, načrtna geometrija, geologija, fizika, mehanika, geodezija; v tretjem: fizika, mehanika, astronomija in meteorologija, grafostatika, nauk o konstrukciji, o mašinah in o železnicah ter potih; v četrtem: mehanika, geodezija, nauk o konstrukciji, o mašinah in o železnicah ter potih. Skupno v tretjem in četrtem: nauk o mostovih, arhitektura, hidrotehnika, elektrotehnika in risanje.

Pravniški fakultet je imel v prvem letniku 7, v drugem 5, v tretjem 6, v četrtem 8 predmetov, in sicer po 110 ur na teden v 1. semestru, po 98 ur v 2. semestru.

Predavalo se je v prvem letniku o narodni ekonomiji, o rimskem pravu, o javni higijeni ter o enciklopediji prava; v drugem o zgodovini slovanskega prava, statistiki, kazenskem pravu in financiji; v tretjem so bili predmeti: kazensko pravo, mednarodno pravo in administracija; v četrtem: narodna ekonomija, zgodovina slovanskega prava, grajski postopnik (civilna procedura), trgovsko pravo, grajski zakon (*code civil*) in sodna medicina.

Iz teh podatkov je razvidno, da je belgradska visoka šola ustrojena po primeru francoskih in ruskih visokih šol, kjer so različni predmeti v različnih za to določenih letnikih obvezni. Stolic za filologijo modernih in iztočnih jezikov ni nobenih ustanovljenih. Moderne

jezike (nemški, francoski) učita dva učitelja. Tako pogrešamo tudi stolice za vzporedno filologijo.

Zanimivo je, da je obvezen predmet za vse tri fakultete javna higijena. Vsak zvaničnik, bodisi uradnik, učitelj ali inženier, se mora seznaniti s temeljnimi nauki higijene, kar je v Srbiji posebne koristi, ker primanjkuje zdravnikov. Zdravniki se šolajo v inozemstvu in vlada podpira s štipendijami mnogo mladih mož, ki se žele posvetiti temu važnemu stanu. Za strokovnjake, ki se uče na posebnih visokih šolah, n. pr. za montanistiko, za gozdarstvo i. t. d., je deloma skrbjeno na nižjih šolah, deloma se pošiljajo mladeniči v inozemstvo, ali pa kličejo tuji strokovnjaki v deželo. —

Kdor se hoče vpisati v kakem fakultetu, mora zvršiti srednjo šolo ter položiti zrelostni izpit. Na početku leta 1894./95. je bilo rednih slušateljev na vseh treh fakultetih 395, med njimi 14 ženskih, izvanrednih pa 37, med njimi 11 ženskih, vsega skupaj 432, med njimi 25 ženskih. Vse ženske so bile vpisane na filozofskem fakultetu; na koncu leta pa je bilo 319 redovitih in 24 izvanrednih slušateljev, odnosno slušateljic, skupaj 343. — To število se je zmanjšalo za 32 od onega števila dijakov, ki so ostali l. 1889./90. do konca leta v visoki šoli. — Še pet let prej (l. 1884./85.) pa je znašalo število dijakov 205 na koncu leta. —

Na filozofskem fakultetu je bilo vpisanih na početku leta, a) v prirodno-matematičnem odseku redovitih 55, izvanrednih 4, skupaj 59 — na koncu leta 44; na hist.-fil. odseku 71 redovitih, 17 izvanrednih, skupaj 88 — na koncu leta 72; med temi je bilo na prir.-mat. odseku po ena redna in ena izvanredna slušateljica v I. letniku in ena redna ter ena izvanredna slušateljica v III. letniku; na hist.-filozof. odseku pa 4 redne in 3 izvanredne slušateljice v I. letniku; 7 rednih in 4 izvanredne v II. letniku, 1 redn. in 1 izvanred. v III. letniku ter 1 izvanredna slušateljica v IV. letniku. — Tehniški fakultet je imel v 4 letnikih 33 redovitih moških slušateljev; pravniški v vseh štirih letnikih 252 moških slušateljev (236 red. + 16 izvanr.). — Na koncu leta so bile številke v tehničnem fakultetu 22, na pravoslovnem 199 red. in 6 izv., skupaj 205 slušateljev. Vseh slušateljev visoke šole skupaj je bilo na koncu leta 343 (med njimi 24 slušateljic).

Po uspehu je bilo l. 1895. izmed 319 redovitih slušateljev v filozofskem fakultetu 25 odličnih, 44 prav dobrih, 23 dobrih in 6 slabih dijakov; v tehničnem fak. 2 odlična, 13 prav dobrih, 7 dobrih; v pravniškem fakultetu 34 odličnih, 108 prav dobrih, 57 dobrih

dijakov. Izostalo pa je vseh dijakov 76, in sicer zaradi bolezni 14, umrla sta 2 in iz raznih vzrokov je zapustilo zavod 60 dijakov.

Najmanj odličnjakov je bilo na tehniškem fakultetu, in sicer absolutno (2) in relativno (9.09%), relativno največ (25) na filozofskem (25.51%), absolutno največ (34) na pravniškem fakultetu (17.09%). — Slabi dijaki so bili samo na filozofskem fakultetu (6.12%).

Povprečna ocena je za vsakega dijaka pravnškega fakulteta 3.83, t. j. stopnja, ki je bližja oceni »prav dobro« nego »dobro«; za tehniški 3.59, za filozofski 3.75 in vobče 3.80.

Podatkov po veri in narodnosti ni bilo.

Po stanu roditeljev je bilo v početku leta izmed 395 redovitih dijakov na filozofskem fakultetu 5 duhovniških, 24 uradniških, 1 zdravniški, 1 inženirski, 11 učiteljskih, 40 trgovskih, 17 rokodelskih, 23 kmetijskih in 4 služabniških sinov; na tehničnem fakultetu 4 duhovniški, 4 uradniški, 1 inženirski, 2 učiteljska, 14 trgovskih, 3 rokodelski, 4 kmetijski in 1 služabniški sin; na pravniškem pa 12 duhovniških, 62 uradniških, 2 inženirska, 14 učiteljskih, 84 trgovskih, 23 rokodelskih, 35 kmetijskih in 4 služabniški sinovi. — Največ je bilo trgovskih sinov (138), potem uradniških (90), kmetijskih (62), rokodelskih (43), učiteljskih (27), svečeniških (21), služabniških (9), inženirskih (4) in zdravniških (1) sin. — Duhovniških sinov je bila polovica na pravoslovnem fakultetu, druga polovica na obeh ostalih. Uradniški sinovi so večinoma na pravoslovnem fakultetu. Najmlajši dijaki so bili 18 let stari (samo na filozofskem fakultetu); največ jih je bilo v starosti od 21.—22. leta. Več kot 25 let starih je bilo 31 dijakov (7.85%).

Na visoki šoli je bilo na početku leta 1894./5. izmed 395 redovitih dijakov srbskih državljanov 356, inozemcev pa 39. Iz Črne gore jih je bilo 8, iz Hercegovine 2, iz Bosne 4, iz Avstro-Ogrske 14, iz turške carevine 11. Več kot polovico inozemcev je bilo vpisanih na filozofskem fakultetu, namreč 21, na tehničnem 4, na pravoslovnem 14. Od teh inozemcev je nedvojbeno precejšnje število takih, ki so se njih roditelji naselili v Srbiji in ki pričakujejo nameščenja v Srbiji, posebno tehniki in pravniki. Pripadniki turške carevine pa se izobražujejo v Srbiji, da potem prevzemo učiteljska mesta na srbskih gimnazijah v Macedoniji, Stari Srbiji in v Carigradu.

Izmed vseh dijakov, rojenih v Srbiji, je bilo porojenih v mestih 242, v selih pa 114. Filozofov je bilo 67 meščanskih in 38 kmetijskih sinov, tehničarjev je bilo 23 meščanskih, 6 kmetijskih sinov,

juristov 152 meščanskih in 70 kmetiških sinov. Izmed meščanskih sinov je bilo 84 Belgradčanov in 3 Niševci.

Iz valjevskega okrožja je bilo vsega skupaj 6 dijakov, iz vranjskega 6, kragujevskega 35, krajinskega 14, iz kruševskega 20, iz moravskega 32, pirotskega 4, podrinjskega 30, iz podonavskega 25, požarevskega 36, rudniškega 16, timoškega 6, topliškega 2, užiškega 31, črnoreškega 6.

Najmanj dijakov je bilo torej iz južnoiztočnih krajev, kjer je tudi osnovno šolstvo najbolj zanemarjeno. Dejstvo, da je meščanskih sinov med dijaki obilo dvakrat toliko kot kmetiških, jasno kaže, da ljudstvo nerado pošilja sinove v visoke šole in sicer zaradi siromaščine. Dobra četrtina vseh dijakov je Belgradčanov, in sicer je pretežna večina na pravoslavnem fakultetu in na tehničnem. Na poslednjem je največ tehnikov iz užiškega okrožja (10), ker je tamkaj najbolj posečana realka srbska. Zanimivo je, da je na vsej visoki šoli se učil samo en sin lečniški. Sumiti pa smemo, da se zdravniški sinovi najrajši poprijemljejo očetovega poklica ter da ti sinovi študirajo v inozemstvu medicino ob podpori imovitih roditeljev in vlade.

Število dijakinj se je od leta 1894./5. najbrže skrčilo, ker se je tega leta dekletom zabranil vstop v gimnazijo. Radovedni smo, kako je mislila vlada popraviti ta udarec ženski ravnopravnosti.

Blagodejancev (štipendistov) je bilo na filoz. fakultetu 13, ki so uživali vsak po 32.5 dinarja na mesec, 3 tehničarji so dobivali po 37.5 dinarja in 28 pravnikov po 32.5 dinarja na mesec. Vseh blagodejancev je bilo 44, ki so dobili za celo šolsko leto 14.450 dinarjev štipendije.

Izdatek za veliko šolo je ves na račun državnega budgeta, ki je znašal l. 1895. 4,318,712.53 dinarjev (1 dinar = 1 fr. = po približno 1 krona) za ministrstvo prosvete in cerkvenih poslov. Od tega zneska je odpadlo na veliko šolo 295.436.70 dinarjev, in sicer: za plačo nastavnikov 230.706.70 din., za štipendije 16.000 din., za naučna sredstva 33.350 din., za kurjavo in kanclijske potrebe 7000 din., za najemščino zgrade 2880 din. V plačo za nastavnike je vračunjena plača sekretarja z 2.273.50 din. in čuvajev vseh kabinetov s 5000 din. V izdatek za naučna sredstva je vračunjena plača osebja botaničnega vrta s 6000 din., potem stroški botaniškega vrta s 5350 din., za vzdrževanje belgradskega observatorija z 10.000 din., za geodetski in geografski zavod ter fizikalni institut po 2000 din. — Leta 1880. je znašal budget visoke šole 196.616.35 din., torej za skoro 100.000

dinarjev manj kot 1894./5. l. — Vsak nastavnik je dobival povprečno 4.708,30 din., vsak redoviti dijak na koncu leta je stal na leto povprečno 926,13 din. Velika šola je imela l. 1845. 62 dijakov, l. 1855. pa 64, l. 1865. že 194, potem l. 1875. 207 dijakov. L. 1880. je zaradi vojske padlo število na 112, pa se je povzdignilo l. 1885. na 205, potem l. 1890. na 375 dijakov, potem se je zopet zmanjšalo število l. 1895. na 343 dijakov.

(Konec prihodnjič.)

Tempi passati.

Oprostite mi, devojke lepe!
Kolikor sem ljubil vas do zdaj,
vse je bilo šala, bajka prazna,
kar zvesto prisegal sem vam kdaj.

Varal vse sem, varal najbolj sebe,
srca svojega le mameluk.
A razum, ta vedel ni ničesar,
nikdar on ni bil njegov sodrug.

Ali vendar, vendar sem objemal
in prižemal vas in vzdihoval
in drhtel sem in sanjaril sladko,
ah, in plakal in poljuboval!

Plakal sem, poljuboval razkošno
in igral se z vami in smejal,
a v omami dušo, srečo svojo,
mir sem in ljubezen zaigral.

Hvala vam, jaz sem postal otožen,
za vzdihljaje in za prošnje gluhi.
Časi resni so, življenje drugo,
konec mojih je in vaših muh.

Fran Valenčič.

Na ulici.

Slika. Spisal Fr. Dolinčan.

amudila je bila šolo, in zdaj si nemara ni upala noter. Mogoče tudi, da smela ni. A najbolj gotovo je, da se je iz golega kljubovanja ustavila tukaj, ker ni marala poslušati očitania in oštevanja, ki je je čakalo . . .

Zmerjana bode zdaj na vsak način, naj pride že malo preje ali pozneje! . . .

Poznalo se ji je na obrazu, kako se srdi zaradi nezgode, ki jo je zadela. A jezila se ni nase, akoravno je bila pravzaprav le ona sama kriva, da je zamudila, kajti tam pred izložbo je bila obstala in kar ločiti se ni mogla od vseh tistih lepih stvari . . . Navzlic temu se ni jezila nase, ampak na učiteljico, o kateri je vedela, da jo bo zmerjala, jezila pa tudi na mimoidoče, ker jo je vsakdo tako pomenljivo pogledal, kakor bi jo hotel vprašati:

»I kaj pa delaš ti tukaj? So te mar radi razposajenosti posadili pred vrata? . . .«

Vsaj njej se je zdelo, da misli vsakdo kaj takega o njej! Od tod ta njen grozni srd. Ah, kako je gledala! Bilo je videti, kakor bi hotela vsakega, ki je vprl svoj pogled vanjo, prebosti s svojimi temnorjavimi, žarečimi očmi, tako jih je zasukala vselej. Spominjale so te velike, okrogle oči nehote na bilardne kroggle, zlasti kadar jih je v svoji kljubovalnosti zatočila tako, da je bilo videti samo belino očesnega jabolčka, vse drugo pa se je skrilo pod njenim lepim, pravilnim čelom! . . .

Kaka energija, kaka oblastnost se je razodevala v teh njenih pogledih! . . .

Ah, te prekrasne oči! . . . Koliko nesreče, koliko pekoče bolečine bodo povzročile še! . . .

Pa ta dražestna trobica, ki jo je držala! . . . Kar poljubil bi jo bil človek na njo, čeprav je kazala s tem samo svojo jezo, svoj srd in sovraštvo! . . .

A tudi drugače sta se kazala njen odpor in njena trmoglavost! Nemirno je vrtala s koncem svojega laknatega čreveljčka v tla, kakor bi hotela prevrtati kamenito ploščo pred seboj. Včasih pa je celo srdito udarila s peto ob tlak. Pripetilo se je namreč tudi, da se je semtertja ustavil kdo in jo opazoval. To pa jo je še bolj

raztogotilo. Njena žametasta, polna ličeca so spričo take predrznosti še bolj porudela.

Pa res, taka predrznost! Veseliti se njene zadrege in posmehovati se ji! . . . Kajti smehljal se ji je vsakdo, ki jo je videl! . . . Toda ne baš iz tega vzroka, kakor je mislila ona! . . . Kdo bi se ne smehljal, če ima takega angela pred seboj? . . . Človek je vesel takega pogleda, in če je vesel, se pač smehlja! . . .

No, kdo ve, če ni pa tudi sama že nekoliko slutila, kaj pomenja ta smeh! Kajti pri vsem tem srdu, ki ga je kazala, se je namuznila včasi takisto čudno . . . Bilo je videti, da se čuti, in iz vsega njenega početja se je dalo posnemati, da je slišala že govoriti o svoji lepoti! . . .

Imela je kakih dvanajst let in njena krilca bi bila lahko segala malo niže. Toda njena mati je imela brez dvojbe poseben namen pri tem, da jo je oblačila tako! . . . Gotovo je hotela, da bi ljudje strmeli nad prekrasno nožico njene ljubke hčerke. Ta nožica je bila pa tudi v resnici nekaj izrednega, nekaj čudovitega! Pri členku spodaj drobna in tanka, a više gori nenavadno mesnata in prekrasno, naravnost vzorno oblikovana! . . . Pri takem otroku, — ki ne vzbuja še nikakega poželjenja, bi bilo res greh, prikrivati kaj tako lepega! . . .

No, bila je sploh močna in krepka. Njeni majhni ročici sta bili kar zaliti z mastjo! . . . In tudi njena prsca so že vzhajala ter se začela oblikovati. Gotovo je imela dobre starše in brez dvojbe je živela v obilosti . . . To je pričala tudi njena elegantna, za dekletce take starosti nenavadno dragocena obleka . . .

Ali pa je le materina požrtvovalnost in ljubezen skrbela za vse to? . . . Mogoče, da je sama sebi pritrgovala, samo da so njeno hčerko občudovali ljudje! . . .

In občudovali so jo! . . .

Človek se kar ni mogel ločiti od nje, tako mikavna je bila, tako so dobro deli njeni pogledi že sedaj, in tako je vzkipevalo človeku srce spričo njenih gibkih, gracioznih kretenj, spričo krasote njenega otročjeneznega, a vendar krepko razvitega telesca . . .

Nehote si si jo predstavljal večjo in starejšo ter se vpraševal, kaka bo pač čez pet, šest let . . . —

Ali bo takrat tudi tako trobico držala, ali bo tudi takrat točila tako te svoje velike, okrogle oči? . . .

Ubogi mož, ubogi mož, kadar se bode srdila nate! . . . Koliko truda te bo stalo, koliko prošenj, koliko pokorjenja, koliko obljub in žrtev bo treba, predno boš premagal to trmo! . . .

Brez dvojbe jo preveč razvajajo! . . . Mati njena, no seveda, mati — od matere, ki je zaljubljena vanjo, se ne more zahtevati drugega! . . . Toda napačno bi bilo, če bi bila tudi njena učiteljica premehka ž njo in če bi je oče včasih ne strahoval malo! . . . Kdo ve, kdo ve, če ne bi bilo zdravo zanjo, ako bi včasih šibica zapela — ne dosti, baš toliko, kolikor je treba, da se pri takem otročetu upogne trmoglavost . . . Kajti pozneje ne pojde, pozneje — ako se ne odvadi — bo njena samovolja odločevala kakor kak absoluten vladar! . . .

Ah, če bi vedela, če bi uganila te misli — kako trobico bi napravila potem šele! . . . A vendar — zdravo bi bilo! . . .

Pa če je bila že zdaj, ko si je v svojem srdu, v svoji togoti pačila obraz, tako krasna, kako je bila šele, kadar se je smehljala! . . .

O srečen, srečen tisti, ki se mu bodo nasmihale kdaj te rudeče, rožnate ustnice, srečen tisti, ki se mu bodo nudile v poljub, stokrat srečen tisti, ki ga bodo iskale, ki si ga bodo želele njene lepe oči! . . . Zdaj so švigale strele iz njih, ali kadar bodo bile milobo, kadar bodo prosile . . . vzdihovale! . . . Ah! . . . Če so nepremagljive že zdaj, kake bodo šele potem! . . .

Čudno, čudno dekle! . . .

Čim bolj te gledam, tem bolj se mi dozdeva, da je vse, kar počneš — sama koketerija! Dekle, dekle!

Ali se res že zavedaš svoje lepote, ali res že zdaj veš, kako silno moč imaš in jo boš imela še do moških src, kako zapeljiva si in boš? . . . Ali mar res slutiš, zakaj stojim tu in sem zamaknjen v tebe? . . .

Ah, da je toliko let med nama! . . . Če bi bilo drugače, bi bil morda jaz prvi, ki bi klečal pred teboj, prvi, ki bi te prosil naklonjenosti, prvi, ki bi umiral ljubezni do tebe! . . .

Ali bi me zavrgla, pahnila od sebe? . . . Ali pa bi me morda uslišala? . . . Čemu to vprašanje? . . . — —

Ali to ni lepo: tako mlada, pa tako gizdava! . . .

Toda mogoče, da ti delam krivico! . . . Mogoče, da je vse to prirojeno — naravni nagon! . . .

Kdo naj se spozna pri ženski, in naj bo še tako mlada? . . .

Z Bogom, z Bogom! . . . Jaz te nočem dražiti več — a iz spomina mi ne prideš tako kmalu, ti sladko, sladko devče! . . .

Celjska utrkvistna gimnazija.

Spisal A. A.

ne 6. februarja je stavil grof Stürgkh v imenu nemških nacionalcev v parlamentu predlog, da naj se nemško-slovenska nižja gimnazija v Celju opusti in zato ustanovi v Mariboru posebna slovenska gimnazija namesto že ondi obstoječih slovenskih paralelk na nižji gimnaziji.

Stürgkhov predlog je bil sprejet.

Z našimi poslanci so glasovali proti Stürgkhovemu predlogu vsi slovanski poslanci ter par Rumunov. Proti nam so bili vsi Nemci, liberalni in klerikalni z Italijani vred.

Naš mesečnik, organ za književnost in prosveto, ne sme molčati ob takem zavratnem napadu na našo narodno kulturo, nego mora precizirati svoje stališče v tej prevažni zadevi!

Na južnem Štajerskem prebiva nad **400.480 Slovencev**, stanujočih zdržema v kompaktnih masah. Tu ni nikakih jezičnih otokov, kakršno je kranjskonemško Kočevje. Nemcev, pravih in posiljenih, t. j. z renegati vred, je naštela uradna statistika samo okoli **40.000**, in to po mestih in po par trgih. Ali dotični odstavek v členu 19. osnovnih zakonov, ki pravi, da ima v Avstriji vsak narod neporečno pravico gojiti svojo narodnost in svoj jezik, je doveden ad absurdum, če se nam Slovencev ne dovoljuje, da bi se v srednjih šolah izobraževali v svojem materinem jeziku!

40.000 Nemcev ima na južnem Štajerskem 3 nemške gimnazije, 1 realko in 1 preperandijo, -- nad **400.480 Slovencev** pa nima niti ene popolne srednje šole slovenske!

Po dolgotrajnem beračenju se je bilo za Taaffejeve vlade posrečilo priboriti na mariborski in celjski gimnaziji slovenske, ali boljše rečeno, nemškoslovenske paralelke na nižjih razredih. V Mariboru tvorijo te paralelke z ostalo gimnazijo organsko celoto, v Celju pa so takozvani nemškoslovenski utrkvistni razredi nekak samostalen zavod, ki ima v naučnih zadevah svojega posebnega ravnatelja.

Celjske utrkvistne nižje gimnazije prvi razred se je bil otvoril l. **1895.**, obstoji torej sedmo leto in uspeva po izkazih poklicanih oblasti prekrasno.

Mesto Celje samo šteje blizu **7000** prebivalcev, med katerimi je nemški magistrat naštel l. 1890. okoli 1577 Slovencev, v resnici pa jih je vsaj polovica vsega prebivalstva.

Razume se samo ob sebi, da se za tako majhno mesto samo ne izplača ustanavljati nobene srednje šole, nego celjska gimnazija je ustanovljena za tretjino vsega spodnjega Štajerja sploh! Celje samo na sebi se ne more imenovati nemško mesto, ker prebiva v njem znatna slovenska manjšina, ki imponuje z duševnim in gmotnim kapitalom. Okrajni zastop celjski je v slovenskih rokah. Okolica je seveda čisto slovenska.

Nemška gimnazija v Celju je torej samo ponemčevalnica slovenskega prebivalstva. To krivico je čutil štajerski Slovenec že davno in l. 1895. se je vsaj deloma odpomoglo abnormnim pedagoškim razmeram s tem, da so se otvorili takozvani samostalni slovensko-nemški gimnazijski razredi. Ta utrkvistna gimnazija torej ni bila ustanovljena samo za Celje, nego tudi za okrajno glavarstvo celjsko (obsegajoče sodne okraje: Celje, Gornji grad, Vransko, Šmarje, Laško in Konjice), potem za okrajno glavarstvo brežiško (s sodnimi okraji: Brežice, Sevnica in Kozje) ter tudi za kos okrajnega glavarstva slovenjegraškega (s sodnima okrajema: Šoštanj in Slovenjgradec). Torej pol slovenskonemške gimnazije za slovensko prebivalstvo treh okrajnih glavarstev!

Zares velikanska — drobtina!

In vendar je bilo to vsaj nekaj! Štajerski Slovenec je dobil zaupanje do svoje vlade, ker je videl, da mu ta prihaja vsaj na polovico pota naproti. Sramotno je bilo za nas le to, da se je za te samostalne utrkvistne nižje gimnazijske razrede v Celju morala vsako leto posebej dovoljevati potrebna vsota potom glasovanja, da je bil torej ta zavod odvisen od strankarske politične konstelacije v parlamentu. Damoklejev meč je skoro vsako leto visel nad ubogimi celjskimi nemškoslovenskimi paralelkami. Upali smo, da se to provizorno stanje odpravi čimprej in da se ustanovi samostalna slovenska gimnazija v Celju.

Da je slovenska gimnazija v Celju potrebna, smo že povedali. To uvidi vsak normalno misleč človek in tudi najzagrizenejši nemški birokrat ne more oporekati našim zahtevam.

Kaj je torej nesramni Stürgkhov predlog drugega nego drzen napad na našo narodnost? Kaj hočejo Vsenemci drugega, kakor proglasiti vsekdar lojalni slovenski narod za brezpravno rajo? Par tisočim celjskih Nemcev in renegatov na ljubo naj bi izginila naša utrkvistna gimnazija, iz Celja?!

In kako zvito in lokavo na videz, v resnici pa neumno in nerodno prikrivajo nemški poslanci svojo nakano! Celju naj se vzame

utrakvistna gimnazija, a zato naj se ustanovi v Mariboru samostalna višja slovenska gimnazija!

Kaj še, gospôda avstrijski »hakatisti«!

Mi Slovenci pričakujemo, da se v Mariboru res ustanovi popolna, višja slovenska gimnazija, takisto pa zahtevamo, da se nam v Celjune odpravi dosedanja utrakvistna gimnazija, nego da se nam razširi v popolno, samostalno slovensko višjo gimnazijo!

Obenem poudarjamo, da za imenovana tri okrajna glavarstva (celjsko, brežiško in slovenjegraško) ni nikjer drugje primernejšega mesta za našo gimnazijo, nego je baš Celje! Celje je kulturno središče za dobro tretjino štajerskih Slovencev. V Celje prihajajo naši ljudje po nujnih opravkih, ker je tukaj okrožno sodišče in ker se tukaj nahajajo važni denarni zavodi slovenski. Celje ima za nas zgodovinsko važnost. Zato se razume samo ob sebi, da se ne spuščamo v nikake kompromise glede kraja, kje naj bi se ustanovila slovenska gimnazija. Srednje šole se ne ustanavljajo po vaseh in po trgih, nego po mestih. Celje je mesto in zato mora ostati slovenska gimnazija v Celju, in to iz čisto naravnih, praktičnih ozirov in drugič iz narodnostne taktike. Ne v Žalcu, ne v Šentjurju, ne kje drugje ne more uspevati naša gimnazija, ker tod tudi ni stanovanj ne za učiteljstvo, ne za dijaštvo. Naši dijaki so tudi po večini revni. Za ubožne slovenske dijake se more skrbeti samo v Celju, ne pa v majhnih trgih.

Pa tudi iz taktičnih ozirov ne smemo privoliti, da bi se premestila utrakvistna gimnazija iz Celja kam drugam, ker bi to pomenilo, da se umikamo pred sovražnikom! Kdorkoli bi torej v tem oziru priporočal kak kompromis z Nemci ali z vlado, ta bi izdajal sveto narodno kulturno stvar! Ne koraka nazaj, nego pogumno naprej! Stürgkhov predlog izvira iz zloglasnega »binkoštnega programa« avstrijskih Vsenemcev, po katerem so Nemci »herrenvolk«, gospodujoči narod, državljani *αὐτοκρατορίας*, mi Slovani pa da bi bili samo nekaki heloti, nekaka raja. Proti tej nemški nadutosti se bomo branili tudi Slovenci z vsemi ustavnimi sredstvi! Poguma nam daje sopomoč vsega avstrijskega slovanstva! Že pri agitaciji za našo univerzo, posebno pa pri glasovanju za celjsko gimnazijo se je sijajno pokazala slovenska vzajemnost. Vera v to vzajemnost nam daje upanje v končno zmago naše pravične stvari, iz te vere črpamo moč v obupnem boju za svojo narodno eksistenco.

Kdor vidi dalje, nego se vidi s kakega vaškega zvonika, vé, da je napad na ubogo celjsko utrakvistno gimnazijo samo simptom, samo epizoda iz tistega velikega kulturnega boja, ki ga vodi nemštvo proti slovanstvu sploh. Od Berlina preko nas in preko Balkana do — Bagdada! to je program vsenemštva. »Drang nach Südosten« prešinja ves nemški narod. In vsi avstrijski Slovani smo temu raztegovanju nemškega življa na poti. Jasno je ko beli dan, da se mi Slovenci sami v bodoče ne bomo mogli uspešno ustavljati nemški ekspanzivnosti. Naši zavezniki so zakon, ustava in pa naši slovanski bratje avstrijski. Samo na te se smemo zanašati. Glasovanje o Stürgkhovem predlogu je dokazalo, da takozvani konservativni ali katoliškopobožni Nemci niso za las pravičnejši nam Slovanom nasproti nego liberalni in brezverski Nemci. To je suho dejstvo, iz katerega se naša slovenska katoliška stranka lahko česa nauči, če se hoče. Pa tudi na socialnodemokratsko stranko, ki ima v svojem erfurtskem programu enakopravnost vseh narodov, se ne zanašamo več, odkar je zavozila v vsenemško narodno strujo . . .

Vprašanje o celjski utrakvistni gimnaziji je potemtakem eminentno vseslovensko vprašanje, še več: to je avstrijskoslovensko vprašanje, pri katerem je angažirano vse avstrijsko slovanstvo.

In mi Slovenci smo lahko močni, ako smo v potrebnih rečeh složni, ako nasproti zedinjenemu nemštvu nastopamo kot zedinjeni Slovani, boreč se za svojo narodnost in svojo kulturo na podlagi svojega materinega jezika, Učimo se od svojih nasprotnikov!

Če pade Celje, padejo štajerski Slovenci. Če padejo štajerski Slovenci, pridejo za njimi na vrsto kmalu tudi drugi! Saj niti kranjski Slovenci nimajo veliko več na narodnokulturnem polju, ko nimajo takisto **niti ene** srednje slovenske šole!¹⁾ Primorci nimajo niti takih slovenskih paralelk kakor Štajerci — o Koroščih pa je že prežalostno govoriti. **Kaj je torej dandanes najnujnejše, najbolj pereče vprašanje za nas Slovence? Ali ne ravno narodnokulturno, šolsko vprašanje?! Ali se smemo nazivati še moderen narod, ako se ne izobražujemo že v srednjih šolah v narodnem duhu?!**

Živela narodna kultura! Živel slov. jezik! Živela enakopravnost!

¹⁾ Gotovo je več nego žalostno, da se niti slovenska stenografija ne uči na nobeni ljubljanski srednji šoli, nego nemško stenografijo mora predavati tisti slovenski profesor, ki je lani izdal od ministrstva potrjeni učbenik slovenske stenografije. —

Jaz sem bogata!

Spisala Zofka Kveder.

Jaz sem tako bogata! Na cesto bi šla in vsem ljudem bi rekla: »Tukaj, vzemite! Vzemite!«

Jaz vem, nekateri bi se nasmihali, porogljivo ali zaničljivo, ali nekateri bi vendar stopili k meni, hvaležno mi pogledali v oči in bi me nikdar, nikdar ne pozabili . . .

»Bil je nekoč krasen dan, solnčen dan, a jaz sem govoril z nekim dekletom,« bi rekli in v njih oči bi prišlo nekaj toplega, dobrega.

Ali: »Sedel sem nekoč z nekim dekletom ob morju, ko je bilo morje čisto, svetlozeleno kakor pajčolan povodnih deklc v tolmunu . . . in morje je grmelo . . . aj! In dekle je zavriskalo v vihar . . .«

Ali: »Bil sem nekaj z nekim dekletom v parku. Bilo je že pozno na večer in dekle mi je pripovedovalo bajke, čudovite bajke, in njene oči so se svetile . . .«

To bi rekli. Jaz bi bila že Bog ve kje ali že mrtva, oni pa bi še vedno govorili: »Ono dekle . . .«

Jaz bi še dolgo, dolgo živela še potem, ko bi umrla . . .

Da, jaz sem bogata! Ah, bogata!

Na cesto bi šla in vsem ljudem bi rekla: »Veselite se, veselite se, še nikdar ni bilo nebo tako modro!« In če bi deževalo: »Pridite ven! Slišite, kako šumi?! Pustite, da vam dež bije v lice! Ne čutite, kako močan postane človek zunaj v vihri?!«

Kajti jaz sem bogata! Koliko je vsega v mojem srcu, v moji duši! In jaz vržem vse med ljudi in vsi morajo biti z menoj mladi in močni in vsi morajo čutiti, kako krasno, kako bogato je življenje!

In če srečam enkrat sivega, bednega starca, pa ga vprašam: »Hočeš biti še enkrat mlad? Hočeš, da ti radost življenja zaigra v žilah!« In jaz bi sedla k njegovim nogam in mu pripovedovala o sreči. O silni, opojni sreči, ki prosta in močna prebiva v belem gradu na sredi morja . . . In valovi grme spodaj in bele pene odletavajo prav tja gori do črnih oblakov, ki jih podi vihar v daljavo. Bliski švigajo, žvižg, šum, grmenje napolnjuje zrak. In tam, kjer vse moči trepečejo v svoji ogromni sili — tam stanuje velika sreča! . .

Da, na cesto bi šla in poljubila bi roke stari, grdi, hudobni ženi, ki se že desetletja ni več nasmehnila, in rekla bi ji: »Bodi še

enkrat dobra! Prosim te! Bodi dobra in nasmejaj se!» In ona bi se razjokala, ker bi jo prosila pristrčno in ponižno, tako, kakor da ji rečem: »Če nočeš, me udari, suni me na tla, teptaj me! Ne bom se jezila, ne, nel Ker ti si uboga, desetletja se nisi nasmehnila . . . ti!«

In če srečam žalostnega, rečem mu: »Nočeš biti vesel? Naj s teboj čakam, da pride noč, da bode hladno? . . . Potem sije luna in srce ne boli več! In ti mi vse poveš, vse, vse . . . Jaz se te ne dotaknem, ne . . . Ali moje sočutje bo teklo čez tvoje roke kakor topli potoki solz. In če pojdeš potem dalje, se boš vedno spominjal: »Nekdo je plakal nad menoj, neko dekle enkrat v mesečni noči . . . Njeno sočutje je bilo rahlo kakor materin pogled . . .«

In če je kdo srečen, potem ga poprosim: »Pripoveduj mi o svoji sreči! Govorila bom s teboj o tvojem veselju. In zažgali bomo kresove v slavo tvoje radosti. Na najvišji gori, na katero še ni stopila človeška noga, zažgemo ogromen kres, da bodo ledeniki v belih meglah izpuhteli v svetovje — mogočen kres, da ga bodo videli vsi ljudje . . .«

Hočete, da se zastavim eno uro pri vas in vam pripovedujem ali vas poslušam? . . . Rada to storim. Z obema rokama sežem v svoje srce in dam vam, kolikor hočete . . . tukaj, vzemite!

Hočete še več? Hočete? Dam vam, dam!

Jaz sem bogata! Jaz sem zelo bogata!

Samo vzemite, ničesar nočem za to. Saj sem bogata! In kolikor več vzamete, toliko večje je moje bogastvo, toliko večja moja sreča . . .

Vzemite kri mojega srca! Kolikor hočete! Dovolj imam za vsc, za vse! Rudeča kri, toplá kri . . .

Vzemite!

Samo — ako smem prositi — ne vrzite je v blato, samo v blato je ne vrzite!

Jaz sem bogata — o, bogata! . . . Ali to je kri mojega srca! Izžeta iz mojega srca v žalosti . . . v veselju . . . za vas! . . .

Vzemite! Vzemite!

Književne novosti

Murko M. dr.: Vatroslav Oblak. Ein Beitrag zur Geschichte der neuesten Slavistik, Wien, Alfred Hölder, 1902. Vel. 8, 62 str. — V »Knezove knjižnice« VI. zvezku je prijavil g. dr. Murko obširen životopis Oblakov, ki je izšel potem tudi v posebnih odtiskih. Pričujoča brošura je le izvadek slovenskega životopisa, samo tuptam opremljen s kako novo opombo, tako na str. 29. in 45. Dva razloga sta gosp. pisatelja napotila, da je izdal ta nemški izvadek; prvi je ozir na izrek: Slavica non leguntur, drugi je poniževalna kritika Oblakove osebnosti in Murkove slovenske monografije v »Literarisches Centralblatt« 1900, 291, češ, nemški izvadek, ki ga je imel g. pisatelj na umu brž spočetka, bode sedaj najboljši odgovor na ono oceno. — Odkrito povemo, da ne uvažujemo razlogov Murkovih. Dokler bomo svoje spise tujcem ponujali v njih jeziku, se jim ne bo zdelo potrebno, brigati se za slovansko znanstveno literaturo. S tem bogatimo nemško znanost, ki se vsled tega ponaša, da se v njej razkrivajo vse panoge človeškega znanja. Nemcu, ki bo pisal o nas brez znanja slovanske znanosti, bomo v obraz povedali, da se veseli Kolumbovega jajca. Slovani bomo imeli to prednost, da bomo poznali vso znanost, nemška gospoda pa bo brez našega dela. Nadalje ni sumnje, da bi tisti, ki je čital slovensko Murkovo monografijo v književnem Centralblattu, čital tudi Murkovo slovensko repliko; razen tega razpolaga Murko še z ruščino, ki jo celo uči. — Pogledal sem oceno v Centralblattu, ki piše o Oblaku: »Oblak war, nach seinen wissenschaftlichen Leistungen zu urtheilen, nicht so bedeutend, wie ihn auch Murko hinstellt. Seine Spur wird für die allgemeine Wissenschaft bald, für sein kleines Volk allerdings nicht so rasch verwehen, und daran krankt natürlich das Ganze.« To je baš narobe; Oblak za slovenstvo ne pomeni mnogo; njegova veljava je velika na polju občne znanosti, ki jo je bogatil pred vsem v nemškem jeziku. Kdor taji Oblaku občno vrednost, jo mora tajiti tudi Kopitarju in Miklošiču; tega pa ne more nihče storiti; razlika je samo ta, da je Oblak rano umrl. Take trditve so le ena stran znane istine, da Nemci izrabljajo slovanski trud, si ga prisvoje, — a potem Slovanom prerekajo vso važnost. Sicer se sme g. dr. Murko vdati zavesti, da je osnova in ton njegove slovenske monografije ugajala celo mladini, ki je daleč od vsake znanosti.

Dr. Fr. Ilešič.

Ivan Cankar: Knjiga za lahkomišelné ljudi. V Ljubljani 1901, založil L. Schwentner.

Ivan Cankar je dovolj znan čitajočemu našemu občinstvu, da ni potrebno o njem natančneje govoriti na tem mestu. Vsakdo, ki se le količkaj bavi z našo domačo literaturo, pozna njegova lepa dela, pozna njegov sijajen talent, ki se je kar vidno razvijal pred našimi očmi. Toda Cankarjeva dela si niso mogla preriti pota do src širjega našega občinstva, do onih slojev naše družbe, ki najrajši beró ter so pisateljem hvaležni za vsako drobtinico, ki jim jo podarijo. Cankar ima zase le majhen krog čestilcev in bralcev, a ti vidijo v njem najboljšega domačega pisatelja, ti ga kujejo v zvezde ter ga obožujejo. To je neovržna resnica, ki sem jo izkusil sam. Tukaj nočem raziskovati, kateri imajo prav, to bode naloga poznejšega raziskovanja slovstvenega zgodovinarja. Meni

se vidi, da je tudi tukaj — kakor povsod — resnica nekako v sredi. — Govoriti mi je danes samo o gori imenovani knjigi. V njej je zbral pisatelj 10 kratkih črtic. V teh črticah se zopet zrcali njegov sijajni slog, njegov krasni jezik. Blagoljubnost in lep jezik ljubeč čitatelj jih spričo tega ne more odložiti iz rok, predno jih ne prebere do konca. Črtice dajo veliko misliti, a nazadnje zapuste v čitateljevi duši neko disharmonijo, ki ga napolnjuje s strahom in obupom. Cankarjev cinizem ubija človeka, ob njem mu zastane sapa. — Naloga moja ni, da bi te črtice presojal natančno, pač pa, da bi opozoril nanje slavno občinstvo. Za moj okus je najkrasnejša ona, ki ima naslov »Križev pot«, a lepa je tudi »Iz predmestja«. Druge daleč zaostajajo za tema. Nočem se spuščati tako daleč, da bi Cankarju očital to, kar mu očita marsikdo, da so namreč njegovi junaki karikature, da ne čutijo tal pod nogami, in kar je še takih »fraz«, ki jih nosijo vedno na jezikih ljudje, ki si ne znajo ustvarjati lastne sodbe; toda poudariti moram, da taki nosilci revolucionarne ideje, kakršne nam slika Cankar, ne bodo uveljavili taiste, ne bodo preobrnili sveta; taki nosilci razsodnim ljudem ne imponirajo, to so otroci, ki ne vedo, kaj blebečejo, a niti zdravi otroci, ki jih človek še rad posluša, ampak bolni in škrofulozni po celem telesu. Toda ako hočem biti resničen, moram tu takoj dostaviti, da ideje, ki jih ima Cankar razmetane po teh črticah, niso njegove, pač pa so se mu vse-sale v meso in kri tako globoko, da niti ne čuti, da so Nietzschejeve i. dr., in zato jih podaje občinstvu tako samozvestno. Brez dvoma bi Cankar bil lahko bolj originalen, lahko bi nam ustvaril kako zares pozitivno duševno delo, ako bi se izmotal izza svojih meglenih zastorov ter stopil na dan z jasnim licem in krepko roko, kakor to zahtevajo današnji resni časi, kakor to posebno še zahteva in težko pričakuje naše slovensko slovstvo. — Knjigo toplo priporočamo!

J. Kostanjevec.

Quo vadis? Roman. Spisal H. Sienkiewicz. Prevedel M. Podravski. »Svetovne knjižnice« III. knjiga. V Gorici 1902. A. Gabršček. Cena 3 K. — Podjetnemu Gabrščku se imamo zahvaliti, da čitamo sedaj tudi mi Slovenci slavni Sienkiewiczov zgodovinski roman v svojem jeziku. Roman »Quo vadis« je preveden že na vse kulturne jezike sveta in Sienkiewicz je z njim dokazal, da zgodovinski roman še ni premagano stališče. Kdor ima fantazijo, temu je svetovna zgodovina neizčrpna zakladnica — samo znati je treba obdelati historijo in jo oživiti tako, da nam zgodovina ni več zgodovina nego življenje! Kar je slikar Siemiradzki s čopičem, to je njegov rojak Sienkiewicz s peresom. Gabrščekovo podjetje zasluži, da ga Slovenci izdatno podpirajo. Knjiga »Quo vadis« bi morala biti v vsaki slovenski knjižnici, saj je tudi prevod vobče gladek in pravilen. Filoloških muh pa ne maramo streljati. Začnimo že enkrat estetično uživati — dlakocepljenje prepuščajmo tistim, ki se jim to ljubi.

Zbornik pouke i zabave. Prvi hrv. pjesnici. Prag, 1901. V lastni založbi je začel izdajati gospod M. U. C. Vladimir Jelovšek ta zbornik »bez velikih nada, bez velikih obećanja, bez blistavih programa i zamamnih obećanja«, a z motom Ibsenovih besed »Potkopajte ideju, dajte na njeno mjesto spontanu akciju«. V zmislu tega gesla se v že izišlem prvem zvezku, ki obsega Ph. C. Branka Drechslerja razpravo »Prvi hrvatski pjesnici« (Marulić in Lucić), zameta moč zgodovinske ideje v razvoju posameznikov (stran 26) in obžaluje, da dalmatinskih hrvaških pesnikov niso popolnoma osvojili napredni nazorji renesanse (na pr

pesmi), da je pri njih to bil samo kratek, lep sen, izza katerega se je vrnila stara askeza. Blagrujoč tako lahko življenje zapadne renesanse, očita pisatelj ruski vedi, da veruje baš v ono, kar brez globljih študij laže pojmi (51). Ono očitaneje je naperjeno zoper ruskega profesorja Petrovskega, ki pa ga je z ravnokar objavljenim, 320 strani v veliki 8° broječim delom »O sočinenijah« Petra Hektoroviča (Kazan, 1901) dejanski temeljito zavrgel. Kadar bomo imeli o vseh dalmatinskih pesnikih monografije, kakršna je monografija Petrovskega o Hektoroviču, tedaj bomo lahko rekli: gradivo je zbrano in sedaj »lahko pojмимо« hrvatsko renesanso. Razume se pa samo ob sebi, da je Jelovščekov »zbornik« hvalevredno književno podjetje, ki zasluži, da ga tudi Slovenci naročajo. Zato ga mi toplo priporočamo.

Dr. Fr. Ilešič.

Zoologijski atlas. Sestavil H. Leutemann. Slovenski mladini razložil A. Pavlin. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena 6 K. — Ta popularno-poučni atlas dojde dobro naši ljudskošolski mladini, saj je bogato ilustriran. Podobe živali so natisnjene v naravnih barvah. Pred podobami je primeren poučen tekst sestavljen v gladki slovenščini. Samo na prvi tabli »Človeška plemena« naj bi stalo namesto »Nemec« raje »Kavkazec«, t. j. zastopnik kavkavske pasme. Da je pisatelj Leutemann postavil Nemca za zastopnika naše rase, je umevno, a slovenski mladini kazati Nemca za vzor kavkavske rase, ni primerno — da se izrazimo najmileje! . . Zoologijski atlas toplo priporočamo. Knjiga je pripravna za darila.

—Ž—

Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen. — Kot prvi zvezek te publikacije je izšla »Geschichte der polnischen Litteratur. Von A. Brückner. Leipzig 1901.« Cena 9 K. Pisatelju, berlinskemu profesorju in znanemu soizdajatelju »Archiv für slav. Philol.«, so pomagali tudi učeni poljski strokovnjaki. Delo obseza na 600 strahch zgodovino poljskega slovstva od početka do najnovejše dobe.

Tvrdka C. F. Amelang v Lipskem je zasnovala to veliko podjetje, ki se bo ob sredstvih in agilnosti takega založništva s pomočjo izvrstnih strokovnjakov v kakih 4—5 letih uresničilo, kakor je nameravano: izdati hoče založništvo slovstva vzhodnih narodov, vsako v posebnem zvezku. Nas zanima podjetje zato, ker se štejejo med »vzhodne« narode tudi Slovani in se bo torej poleg drugih njih slovstvo obdelalo. Rusko slovstvo opiše V. Wollner, poljsko A. Brückner, češko bo oskrbel znani pisovatelj »Dějin české literatury«, J. Vlček, vsa jugoslovanska slovstva pa skupno dr. M. Murko. Z ozirom na take sotrudnike, same vseučiliške profesorje, je zajamčeno strokovnjaško delo, ki bo tem večjega pomena in vpliva, ker se obrača namenoma do omikancev sploh. Zato se ne bo oziralo na podrobnosti, ampak na narodnostne posebnosti, na razvoj prosvete, na običaje in nagnjenja, na mišljenje in čutenje narodov, kolikor se vse to kaže v slovstvih. — Zanimiv je razlog, ki se ž njim podkrepljuje v prospektu umestnost takega podjetja: zapadna (t. j. romanska in germanska) slovstva so (v nemščini) obdelana v izbornih delih, vzhodne literature pa skoraj nič; »vendar pa raste od dne do dne pomen onih vzhodnih dežel in narodov, posebno ruskega in poljskega.« To je pomembna in objektivna izjava! — Slovenci lahko pozdravljamo podjetje zato simpatično, ker vemo, da bo označba naše slovstvene zgodovine v dobrih rokah našinca, ki bo skrbel

Zadnje pjesme. Spjeval Rikard Katalinić-Jeretov. (God. 1895. do 1901.) Zadar 1901. Vlastitom nakladom. 16°. 164 str. Tisak C. Albrechta (A. Wittassek). Zagreb.

Imeli smo že večkrat priliko, omeniti tega plodovitega in odličnega pesnika, ki je podal svoje zbirke pesmi: »Pozdrav istarskoga Hrvata«, »Mrtvoj Majci«, »Primorke« in sedaj »Zadnje pjesme«. V teh poslednjih se nam kaže pesnik isto takega kakor v prejšnjih; nobene izpremene v predmetih, nobene v izvedbi. Pesnikova duša je otožna in v takem razpoloženju cpeva domovino, prirodo, svojo mrtvo mater, ljubico. Sentimentalno so navdahnjena premissljevanja o življenju, o socialnih razmerah, o sreči. Mnoge misli se ponavljajo le v malo drugačni obliki v različnih pesmih. Pohvaliti moramo krasni jezik, gladki slog in lepo verzifikacijo. Pesmi so izšle v raznih listih, v »Prosvjeti«, »Viencu«, »Nadi«, »Lorvorju« in »Novem veku«. Izmed domorodnih pesmi omenjamo »Proslov prigodom otvaranja hrv. doma na Trsatu«, kjer večše namiguje na dandanašnje razmere v Hrvatih.

»Mladi krabulji« črta opreko med ludostjo krabulje in resnobo življenja. »U atelieru« slika umetnico, ki žrtvuje umetnosti vse užitke ljubavi in domačega življenja. »U tišini čarne noči«. Propast lilije nalikuje propasti nedolžnega dekleta. »Krvav mjesec«. Slika bojnega polja. »Oblak«, »Tri melodije«, »Božja slova« kažejo neizvestnost sodbine in nestalnost sreče. »Zimska priča«. Snežne pahuljice so odeja, katero angeli spó kot odejo na iznemoglo zemljo. »I mnogo sam več puta htio razbit liru« in »Pjesma moja zle kobi« kažeta brezuspešnost pesnikovega petja. »Smiluj nam se« kliče Boga, da pošlje zemlji mir. »Moje evangelje«. Vsem ljudem pesnik odpušča, samo odpadnikom ne. Mnoge jesenske pesmi odkrivajo slutnjo pesnikovo, da bode tudi on kakor cvetje ovel in odpal. »Dvie zvezde« sta pali z neba v oči ljubice. »Na ledini«. Vetrič poljublja na ledini hčer one cvetke, katero je lani kot vihar podrl in ubil. »I taj laki povjetarac« slika skromnost človeka, ki je z malim tako hitro zadovoljen. »Handžaru«. Pesnik hoče handžar prekovati v peresa ter s temi voditi boj za domovino. Lepe so slike »Suton«, »Noč«, »Jutro«, »Oluja« i. dr. Na kraju slik je navadno kaka prispodoba iz nadzemnega sveta, na pr. vile, sirene itd. Nekaj pesmic je prikrojenih po kalupu narodnih pesmi, na pr. »Uzdisanje djevojčice«, »Djevojka i momak«. »O stoljetnici rođenja Fran Prešerna«. Pesnik vidi, da se Slovenci in Hrvatje družijo na temelju Prešernove poezije. V nekaterih pesmih žaluje pesnik za porušeni mladostnimi ideali. Katalinić ima lep pesniški dar in zato njegovo zbirko priporočamo tudi Slovencem.

R. Perušek.

Slovensko gledišče

A. Drama. — Med igrami, ki so se uprizarjale v zadnjem razdobju, je najbolj omembe vredna Sudermannova »Čast«. Pesnik si je postavil nalogo, da pojasni problem časti. Čast je relatičen pojem. Vsak človek nima enakih nazorov o časti. Takisto se menjava pojem časti pri ljudeh, stoječih na različnih stopinjah izobrazbe. Vsak stan, vsak spol, vsaka starost, vsak narod,

vsak vek ima skoro diametralno različne pojme o časti. A če imajo ljudje, ki so socialno odvisni drug od drugega ali v zvezi drug z drugim, različne pojme o časti, nastanejo lahko največji konflikti. In eden tak konflikt nam je pokazal v svoji drami Sudermann. Kaj je pravzaprav čast, tega problema nam pesnik ni rešil, nego mi vidimo le konflikt, dramatični sokob, ki je nastal iz različnega razumevanja časti. Drama »Čast« se razvija polagoma iz precej široko zasnovane ekspozicije do jako dramatičnih prizorov. Pozornost gledalčeva se napenja od akta do akta, dokler ne doseže v zadnjem dejanju svojega vrhunca. Sudermannova drama »Čast« je resno delo, globoka socialna študija brez kulisnih efektov in brez cenjenih dovtipov. Gledalec je prisiljen misliti s pesnikom vred. A ker misliti ni stvar širokih mas, ker Sudermannova »Čast« nima nič »kupletov«, ne drugih »hopsasa«-prizorov, a la »Vrban Debeluhar«, zato tudi »Čast«, čeprav je bila vzorno naštudirana in se je izvrstno igrala, ni bila tako obiskovana kakor zasluži.

Onjégin.

B. Opera. — Reprize »Rigoletta« so bile dosti boljše od premijere. Namesto gdčne Ševčíkove je pela z najlepšim uspehom gdč. Noemi.

»Favoritinja« se je pela prvič 7. februarja, in sicer je bila na korist našemu junaškemu tenoristu g. Titu Olszewskemu benefična predstava. »Favoritinjo« je vglasbil po libretu Evg. Scribeja Gaetano Donizetti, rojen v Bergamu na Lombardskem l. 1797., umrl ravnotam umobolen l. 1848. Zelo plodoviti skladatelj iz Rossinijeve šole je napisal blizu 70 oper; svetovnoznane so »Lucrezia Borgia«, »Lucia di Lammermoor«, »Don Pasquale« (Dunaj l. 1843., ko je bil tam c. kr. dvorni kapelnik), »La fille du regiment« (l. 1841. za Pariz pisana), »L'elisire d'amore«. »Favoritinja« je izmed najboljših, ostale njegove opere se danes redkokedaj ali sploh več ne pojo. Napisal je res dosti, a bil je vsled tega zelo površen, in tudi »Favoritinja«, ki se sicer odlikuje po nekaterih jako lepih muzikalno dovršenih glasbenih odstavkih, nam to priča, in je škoda, da nimajo vsi deli opere one večje muzikalne vrednosti, da bi se lahko reklo, da je to povsem ne le lepa, ampak tudi muzikalno prav dobra opera. Kakor pri Belliniju, Rossiniju in pri drugih opernih skladateljih te dobe, vidimo tudi pri Donizettiju, da mu je glavna stvar arija, melodija posameznih — in bolj nekaj postranskega zbori — in spremljajoči orkester, ki je na posameznih mestih že prepriprost, ki čisto nič ne izraža, ampak kar navadno alla »Polka« ali »Valček« spremlja... Opera je bila prav skrbno in dobro naučena, premijera in repriza brezhibna. Ulogo Fernanda je pel krasno in igral g. Olszewski — pač bolj mirno, nego bi to storil pevec italijanske šole in krvi. Izborna, simpatična je bila v petju in igri tudi Leonora — gdčna Romanova. Temeljnost v petju, dobro premišljena, ne pretirana igra sta dve odlični lastnosti pevke Romanove. Gospica Noëmi je svojo malo ulogo svede častno rešila. Z veseljem konstatiramo lepi uspeh g. Vašička — priorja Baltazarja — ki je v solih in ensemblih izvrstno uspel; osobito v nižjih legah maestozno, ugledno in sigurno navlada in drži ensemble. Gospod Urih — Alfonz — je svojo ulogo pač dobro znal, vendar bi bil s to krasno veliko ulogo dosegel večji uspeh, da prvič malo manj tremolira z glasom in drugič, da jemlje vsaj nekoliko ozira na piano in forte. Zbor je bil siguren in točen, istotako orkester, za kar smo gospodu kapelniku Tomášu hvaležni.

L. Pahor.

Upodabljaljoča umetnost

I. Grohar je bil razstavil pri Schwentnerju m. m. več novih slik. Največ je pokrajin v secesionistični maniri. Pravzaprav so to le bolj načrti v »pleinairu«... Sivozeleno na sivozelenem... Ta način slikanja je pač sedaj moderen. Med pokrajinami je bila tudi neka potrebna studija, glava starega kmeta, žal, tudi v sivozelenem tonu. Portret sam na sebi je pravo umetniško delo z markantnimi, koščenimi potezami. Grohar je menda le v prvi vrsti portretist. Pričakujemo še veliko lepih stvari od njega!

Umetniške razstave letošnje zimske sezone v Petrogradu. V dvorani Apolonovi in Rafaelovi ter v vestibulu tukajšnje akademije umetnosti je otvorena razstava slik, etudov in risb dveh prvorazrednih ruskih umetnikov, profesorjev in udov umetniškega društva »Peredvižnikov« V. E. Makovskega in E. E. Volkova.

Razstava obsega nad 800 umotvorov, za dva umetnika res veliko število. Dasi število v umetniškem oziru ni ravno važno, ampak le to, kako je ustvarjen umotvor, naj bi si bila to še tako mala slikica, vendar je večina izmed njih izborna in zanimiva.

V. E. Makovski, Moskvčan, mlajši izmed znamenitih bratov slikarjev Makovskih, katerih imena so že davno uvekovečena v ruski zgodovini umetnosti ter slove po Rusiji kakor tudi v drugih krajih zapadne Evrope, razstavlja okrog 400 žanrovih, portretnih in pokrajinskih slik, med katerimi pa vendar presegajo žanrove slike iz sedanjega ruskega bitja.

Izmed najbolj izbornih žanrovih slik omenjam: »Krestni hod« (procesija), katera se odlikuje po svoji natančni dovršenosti, da, že v malenkostih, tipih in čustvu zraka. »Krah banke« se odlikuje po tragičnokomični kompoziciji. »Ruski korolj Lir«, »Igra v soldati«, posebno zračno naslikana scena dečkov na vrtu. »Na gastroli« (na obisku), bogato šaljiv izraz. »Družja prijatelji«. »Švejecar (vratar). »Učitelj«, zelo ginljiva scena. »Akteri«. »Beseda«. »Sapožnik (črevljar) iz Malorusije«. »Nočležni dom« itd. Izmed teh slik se večina nahaja v raznih znamenitih galerijah. Dalje razstavlja osem večjih portretov, med katerimi pa je najboljši portret umetnikovega sina. Predočuje ga kot slikarja v atelieru, in res, dasi je še mlad, vendar že dovršen slikar, ki uživa že sedaj obširno popularnost. Med pokrajinskimi slikami nahaja se mnogo raznovrstnih vidov iz raznih krajev Rusije kakor tudi zapadne Evrope, največ pa je maloruskih in finlandskih. Večina iz njih se odlikuje po svojem prijetno veselem sestavu in posebno sočnatem solnčnem koloritu. V stranski sobi ob Apolonovi dvorani pa visi nad 50 raznih perorisnih in tušnih skic k ilustracijam Gogolovske poeme »Mertvije duši«, katere pa ne zaslužijo posebne pohvale, ker poleg svojega, dasi živega humorja napravijo na gledalca neki »puhel« vtisk. Mnogo je tudi še drugih skic iz časa kronanja sedanjega carja Nikolaja II. v Moskvi. Tu nahajamo oljnate slike, akvarele, a tempera, tuš itd. V večini dokazuje starček-slikar, da je kos vsem specialnostim in da še vedno uživa največje veselje v slikarstvu.

Značaj njegovega slikanja je torej žanr, navadno v slikah ne ravno ogromne velikosti, kjer predločuje glavno tipe in scene iz sedanjega ruskega življenja z živahno-sočnatim koloritom in neko ginljivo, duševno ekspresijo.

V izbiranju sujetov nas spominja v marsičem nemškega Knausa, toda lahko mu priznamo, da ga preseza v mnogem.

E. E. Volkov, pokrajinski slikar, razstavlja tudi nad 400 slik in raznih študij. Iz večjih najboljših slik omenjam: »Močvirnati gozd«, zelo efektno in harmonično z detalijami, naslikano nekoliko drevesnih debel na prvem planu. »Gozdni požar«, »Jesen«, »Merrekül« (vas v Estlandiji) in »Drevored jeseni«, katere slike nam dokazujejo dovršenost tega umetnika. Dasi je drugih večjih slik tudi še mnogo, vendar se opaža na vseh neka preveč zamučena dovršenost, katera izpreminja drevje in druge predmete v neke cunjaste oblike, ki zelo kvarijo s tem vtisk, katerega napravijo na gledalca drugi izborni umotvori.

Popolnoma drugačen vtisk pa napravijo v ogromnem številu njegove male skice iz narave. Tukaj se mi šele pravzaprav spoznavamo z nadarjenostjo tega marljivega umetnika. Kako sveže barve! Koliko solnca! Zdi se ti, kakor da se v resnici nahajaš v kakem idilskem gozdnem kotičku, na bregu reke ali morja.

Peter S. Žmilk (Petrograd.)

Med revijami

»Volné Směry«, ilustrovani umetniški mesečnik češki, je posvetil skoro vso svojo letošnjo febr. št. našemu rojaku, arhitektu Jožefu Plečniku. Na uvodnem mestu piše urednik, gosp. Kotěra, sam o Plečniku jako simpatično. J. Plečnik je bil prišel leta. 1895. na dunajsko akademijo ter je v kratkem času vzbudil zanimanje svojih učiteljev in spoštovanje svojih tovarišev. Plečnik je pristaš moderne Wagnerjeve arhitekture. S svojih potovanj po Italiji je prinesel v svojih prsih s seboj duh antike, antična arhitektura mu je vzor. Najgenialnejše delo Plečnikovo je doslej načrt za Gutenbergov monument na Dunaju. Za ta model je bil odlikovan s prvo nagrado. Žal, da se Plečnikov načrt ni bil uresničil. Preprečili so to tisti filistri, ki, oprti na svojo mošnjo, povsod vtičejo svoj nos in si prilastujejo prvo besedo tudi v umetnosti, o kateri ničesar ne razumejo! Nekateri so tudi zato intrigirali proti uresničenju Plečnikovega modela, ker je Plečnik — Slovan!... »Volné Směry« prinašajo celo vrsto Plečnikovih načrtov v umetniških reprodukcijah... »Volné Směry« izdaje češko umetniško društvo »Manes«. Ta revija se po svoji ukusni elegantnosti lahko meri s prvimi umetniškimi časopisi francoskimi, angleškimi in dr., in »Volné Směry« pričajo, na kako visoki stopinji stoji pri Čehih upodabljajoča umetnost.

»Vienac« izhaja počenši z novim letom v povečani obliki z ilustracijami in prinaša obilo dobro izbranega gradiva izpod priznanih peres. Ureja ga vseučiliški profesor dr. Gjuro Arnold.

»Hrvatska Misao« se zove nova zagrebška smotra, ki je začela izhajati preteklega meseca. »Hrv. Misao« se bo pečala z narodnim gospodarstvom, književnostjo in politiko. Urednik je dr. Mazzura. Hrvati so imeli že več takih smoter, ki so pa vse zaporedoma že v prvem letniku pomrle. Program »Hrv. Misli« je lep in obeta veliko. Upamo, da se list vzdrži na površju.

Splošni pregled

† Dr. Emil Holub, slavni potovalec in preiskovalec južnoafriških pokrajin, je umrl dne 21. februarja na Dunaju v takozvani »rotundi« v Praterju, kjer je stanoval. Holuba smemo postaviti ob stran Livingstonu, Stanlyju in drugim imenitnim preiskovalcem neznanih delov sveta. Porojen leta 1847. v Holicah na Češkem, je bil promoviran v Pragi za doktorja zdravništva in že leta 1872. je odpotoval prvič v južno Afriko. Bil je nekaj časa praktičen zdravnik, a namcn njegovega življenja je bil, odkrivati in študirati še nepoznane dežele. Že na prvih svojih znanstvenih izletih je došel na sever do reke Zambesija, kjer je bil v velikih nevarnostih med divjimi plemeni. Leta 1879. je razstavil svoje naravoznanske in etnografske zbirke na Dunaju, obsegajoče več nego 30.000 kosov. Svoje potovanje pa je opisal v knjigi »Sedem let v južni Afriki«. Oženivši se na Dunaju, šel je l. 1883. drugič v Afriko. Spremljala ga je tudi žena. Preiskaval je deželo Mašukolumbov. Čez 4 leta povrnil se je spet na Dunaj, kjer je bil sijajno sprejet in česčen. Tudi to svoje težavno potovanje, na katerem si je bil nalezal nevarno bolezen (malaria), je opisal Holub v posebni knjigi. Svoje nove zanimive zbirke pa je razstavil na Dunaju in v Pragi.

Dr. Holub je žrtvoval vse svoje življenje znanosti, tako da je popolnoma pozabil na samega sebe. Vse svoje ogromne in dragocene zbirke, za katere bi bil na Angleškem lahko dobil toliko premoženja, da bi bil brez skrbi živel, je bil porazdaril raznim učnim zavodom avstrijskim. Vlada je sicer priznavala njegov trud z raznimi diplomami in svetinjami — ali to je bilo vse! Dunaj, žal, ni vedel dostojno ceniti znanstvenega dela Holubovega. Veliki idealist in slovanski učenjak Holub je živel zadnja leta čisto v bedi in se boril s skrbmi za svojo eksistenco! Tekoče leto se mu je pač nakazalo 5000 K letne častne plače, a Holub je bil že na smrt bolan. Zasluge Holubove na polju antropologije, etnologije, psihologije in prirodnoznanstva so velike in zgodovina dotičnih znanosti mu ohrani za zmerom časten spomin.

Javna predavanja v Ljubljani. Dne 16. in 23. febr. je predaval g. profesor Perušek o postanku, rasti in propadanju jezikov v temeljito sestavljeni razpravi ter je pojasnjeval svoja izvajanja s primeri iz starih in novih, evropskih in tujih, eksotičnih jezikov. Predavanje je poslušalo mnogo-brojno ukaželjno občinstvo. — Na večer 16. febr. pa je predaval g. dr. Triller o italijanski pesnici Adi Negri v »ženskem izobraž. društvu«. G. predavatelj pozna dobro književno delo slavne italijanske pesnice, pa zato je bilo njegovo čitanje jako zanimivo in po učno. Prisostvovalo je mnogo članic ženskega društva pa tudi mnogo moškega občinstva. —

Želeli bi, da bi kdo predaval tudi o slovanstvu, o slovanskih jezikih in literaturah, o lepoti slovanskih jezikov i. t. d. Taka predavanja bi vzbujala in jačila narodno zavednost, katere v nekaterih krogih ravno v Ljubljani ni baš preveč, a v današnji kritični dobi nam je živa slovenska zavednost krvavo potrebna. Tudi o socialnem vprašanju bo treba govoriti.

»Mestni dom« na cesarja Jožefa trgu obeta postati prava »ljudska univerza«, ki bode čimdalje uspešneje razširjala znanost med masami. Začetek je najlepši. Naj se vstrajno nadaljuje!

Delavska splošna stavka v Trstu dne 14. in 15. februarja je bila ena največjih, kar se jih je kdaj primerilo na kontinentu; v Avstriji pa takega štrajka še ni bilo. »Lloydovi« kurjači in drugi delavci so zahtevali znižanje delavskega časa, a ker jim tega »Lloyd« ni hotel dovoliti, čeprav so bile zahteve delavcev upravičene, potegnili je z »Lloydovimi« delavci vse tržaško delavstvo vseh narodnosti in uprizorilo generalno stavko. Razni temni, tuji, neslovenski anarhistni in irredentistični elementi so oskrunili resno demonstracijo ubogega delavstva s svojim ščuvanjem in prišlo je do burnih prizorov, podobnih pravi revoluciji, ki jo je udušilo vojaštvo. Tekla je človeška kri, več ljudi je izgubilo življenje; žal, da je med temi žrtvami največ Slovencev. Kurjači so naposled vendarle dosegli svoje pravice in »Lloydova« družba jim je morala znižati delavni čas. Tragično je, da se niti take skromne zahteve trpečega človeštva ne izpolnijo poprej, dokler se ne prelije nekaj človeške krvi in predno ne obleži nekaj žrtev na poti, ki vodi k uspehu. —

Jan Szczepanik (= Ščepánik) je bil pred par leti še nepoznan, skromen poljski učitelj nekje v Galiciji, danes pa je svetovnosladen, bogat mož, eden prvih sedanjih iznajditeljev. Szczepanik prebiva sedaj na Dunaju, kjer si je ustanovil velik zavod za realizovanje svojih izumov. Ta zavod se imenuje »Société des inventions Jan Szczepanik & Comp.« Szczepanik je pravi iznajditeljski genij, čigar iznajdbe obsegajo široko polje fizike, elektrotehnike in kemije. Epohalne so njegove iznajdbe v umetnem tkalstvu; te njegove iznajdbe so korenito preobrazile in pospešile način tkanja, in to s pomočjo elektrike. Mnogo fabrik je že uvedlo Szczepanikov tkalski sistem. Za kar je bilo poprej treba več let dela, to izgotovi Szczepanikov tkalski stroj v nekaterih urah... Szczepanikova iznajdba je tudi telefon, ki telefonirani govor sam zapiše s pomočjo fonografa... Zanimiv je Szczepanikov pisalni stroj za slepce, s pomočjo katerega morejo slepci pisati z navadnimi črkami... Čudovita stvar je Szczepanikova »oklepna srajca«. Ta srajca je narejena iz posebne vrste svile in na poseben način stkana tako, da je ne prodere nobena krogla in nobeno bodalo! Tkanina je debela samo 4 mm, a krogla, ki se je izstrelila iz 7 mm kalibrskega revolverja v daljavi štirih korakov, je ni mogla prodreti ter človeškemu truplu ni prišla do živca! Krogla niti ne poškoduje srajce, nego kar odskoči od nje! To ni bajka, nego izkušeno dejstvo! Ne vemo, po čem so take srajce, a če jih razne države omislijo vsem vojakom, potem je vojna skoro zabava. Brez dvoma pa si naroče Szczepanikovo srajco kronane glave, da bodo varnejše pred napadi anarhistov. —

Szczepanik je še mlad mož, in kdo ve, kaj še vse izmisli njegova glava! Do novejšega časa se je malokdaj slišalo, da bi kak Slovan kaj epohalnega iznašel, a danes, ko se ponasčamo s Hrvatom Teslo, ki v Ameriki dela konkurenco celo Edisonu, ko imamo Szczepanika in tudi našega rojaka Fridolina Kav